

**Universitat de les
Illes Balears**

Les novel·les de Gabriel Janer Manila sobre personatges històrics

NOM AUTOR: Maria Francisca Servera Cifo

DNI AUTOR: 41571924-E

NOM TUTOR: Pere Rosselló Bover

Memòria del Treball de Final de Grau

Estudis de Grau en Llengua i Literatura Catalanes

Paraules clau: realitat, ficció, novel·la catalana contemporània, història, Mallorca, Gabriel Janer Manila.

de la
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs acadèmic 2014-2015

En cas de no autoritzar l'accés públic al TFG, marcau la següent casella:

ÍNDIX

1. Introducció	1
2. Anàlisi de la novel·la <i>La dama de les boires</i>	
2.1. Narrador	5
2.2. Espai i temps	9
2.3. Personatges principals	12
2.3.1. Ludwig Salvator	12
2.3.2. Caterina Homar	13
2.3.3. Vratislav Vyborni	16
2.3.4. Emperadriu Elisabeth d'Àustria	16
3. Anàlisi de la novel·la <i>George. El perfum dels cedres.</i>	
3.1. Narrador	18
3.2. Espai i temps	20
3.3. Personatges principals	22
2.3.1. Aurore-Lucile Dupin	22
2.3.2. Casimir Dudevant	24
2.3.3. Alfred de Musset	25
2.3.4. Frédéric Chopin	25
4. Anàlisi de la novel·la <i>Tigres</i>	
4.1. Narrador	28
4.2. Espai i temps	29
4.3. Personatges principals	30
4.3.1. David Cohen	30
4.3.2. L'Àvia Lorena	31
4.3.3. Joseph D. Cohen	32

5. Conclusions	33
6. Apèndix	
6.1. Transcripció de l'entrevista amb Gabriel Janer Manila (11/05/2015)	38
7. Bibliografia	48

1. Introducció

En el present treball s'analitzaran tres novel·les de Gabriel Janer Manila sobre personatges històrics. Aquestes obres són: *La dama de les boires*, que tracta la figura de l'Arxiduc Lluís Salvador; *George. El perfum dels cedres*, sobre l'escriptora George Sand; i *Tigres*, que parteix de la figura del banquer Joan March Ordinas. Són tres personalitats que han esdevingut enormement populars en la nostra cultura i n'esbrinarem el perquè al llarg del treball. Principalment veurem com Janer Manila converteix en ficció unes històries que són reals i els recursos que usa en la construcció de les obres, cosa que li confereixen una originalitat i una personalitat úniques.

A part de les tres obres que s'han analitzat, cal parlar d'una altra novel·la de l'autor: *Estàtues sobre el mar* (2000). La importància d'aquesta és que l'autor també fa referència a un personatge real: l'escriptor Llorenç Villalonga³. La història parteix d'un fet verídic que és la relació amorosa de Villalonga amb una ballarina alemanya, Eva Tay. Però Janer transforma aquesta realitat, començant per canviar el nom dels personatges (Ramon Despujols i Marie von Schreber) —tal com fa amb *Tigres*. Hi ha algunes semblances entre Villalonga i Ramon Despujols: ambdós són psiquiatres i també, a l'inici de la guerra civil, s'afilien a Falange. Quant a les figures femenines, tant Eva Tay com Marie viuen en una societat cosmopolita i culta a la Mallorca dels anys vint i trenta. Janer el que transforma de la història real és que Marie no avorta com va fer Eva Tay, sinó que dona a llum el seu fill. A partir d'aquí, quan la relació s'ha trencat entre Ramon i Marie, ella se'n va a l'estranger, mentre que ell s'adscriu al feixisme i es casa amb la seva cosina Maria Antònia. Ramon s'obsessionarà per la frustrada paternitat i es dedicarà a l'escriptura fins que envelleix. Amb la demència, arribarà a confondre realitat i ficció (Rosselló 2007: 35). Així, podríem dir que «Gabriel Janer Manila és probablement l'autor que ha concebut més reconstruccions històriques i literàries a partir d'una figura històrica vinculada a Mallorca» (Pons/Sureda 2004: 99).

A mesura que vaig anar fent el treball, em vaig trobar amb molta bibliografia que vaig haver de consultar. S'ha donat la coincidència que enguany ha estat l'any de l'Arxiduc i això ha fet que trobàs molts llibres que parlen sobre la seva figura, com per exemple el llibre *L'Arxiduc dins l'imaginari illenc* (2015) que ha publicat recentment Carme Riera, la qual també

---

³ Tot i que *Estàtues sobre el mar* també remet a un personatge que va existir, hem decidit estudiar tan sols les tres obres que hem analitzat per raons de temps.

ha estat la comissària de l'exposició «Jo, l'Arxiduc. El desig d'anar més lluny» que ha tengut lloc el mes de maig del 2015 al Casal Solleric de Palma. Sobre George Sand vaig trobar molt interessant una conferència d'Anna Caballé («George Sand: la vida que eligió viure») que es va celebrar l'any 2014 a la Fundació Joan March (que es pot trobar penjat a internet⁴). Finalment també vaig tenir la possibilitat d'entrevistar l'escriptor de les novel·les, Gabriel Janer Manila, que em va permetre conèixer més informació.

Gabriel Janer Manila va néixer el 1940 a Algaida (Mallorca). A la infantesa va viure les conseqüències de la postguerra: la fam, la misèria, la repressió, el sistema educatiu franquista, etc. Entre 1956 i 1959 va cursar els estudis de Magisteri a Palma. Va exercir de mestre a una escola d'un poble del pla, també a una escola de muntanya i en una altra de Palma. L'any 1970 es va llicenciar en Pedagogia a la Universitat de Barcelona. Vuit anys més tard exposava la seva tesi doctoral sobre *La problemàtica educativa dels infants selvàtics: el cas de Marcos*. Un estudi sobre el cas d'un infant que va viure sol durant 13 anys a Sierra Morena. A partir d'aquest cas concret, estudia la marginació social a què Marcos es va haver d'enfrontar anys més tard quan va tornar a la societat.

Des de l'any 1975 Gabriel Janer Manila és professor a la Universitat de les Illes Balears, de la qual actualment és catedràtic emèrit d'Antropologia de l'Educació. Ha conreat diversos de gèneres al llarg de la seva trajectòria professional. Ja de ben jove va començar a escriure obres teatrals, anys més tard va conrear narrativa per a adults i després va escriure contes per a infants i joves. També ha escrit assaigs relacionats amb el tema de l'educació i ha fet algunes biografies, com les dedicades a Cristina Valls i a Mossèn Alcover. Segons Gabriel Janer, no hi ha llibres per a joves i per a adults, sinó que els llibres són per a totes les edats. Només és que uns es poden llegir des de més joves que d'altres. Així els temes que sol tractar se centren en la problemàtica social dels protagonistes: és a dir, presenta personatges que es troben a la perifèria, que són d'alguna manera rebels i que lluiten per aconseguir la llibertat.⁵

Arran de la seva primera novel·la *L'abisme*, es va haver d'enfrontar a moltes situacions tenses i difícils: per exemple, a la censura de l'obra per la duresa del seu contingut autobiogràfic, a crítiques negatives i fins i tot va rebre amenaces de mort. Però també va ser molt valorada per escriptors com Josep Mª Llompart, el qual va dir: «Aquell escriptor que

---

4 Vegeu *George Sand: la vida que eligió viure* <<https://www.youtube.com/watch?v=C983M60XdYg>> [consulta: 18/05/2015]

5 Vegeu *Escriptors.cat* <http://www.escriptors.cat/autors/janermanilag/pagina.php?id_sec=1168> [consulta: 18/05/2015]

semblava que havia de jugar a no dir res, a no arriscar res, s'ha convertit en un escriptor que ho arrisca tot de cop» (Alzamora 1998: 65).

Per a Gabriel Janer la literatura és parlar de la realitat. A una tertúlia literària de l'any 2011 celebrada en commemoració del 25è aniversari de l'editorial Bromera, ja va parlar del seu primer contacte amb la literatura. Digué que de petit ja escoltava la gent que explicava històries sobre la guerra perquè aquestes històries explicaven la vida i la realitat. Així va començar a comprendre que allò era literatura i es va sentir totalment atret i fascinat per aquell món. Així, gràcies a la literatura, el lector pot recuperar veus antigues. Per a ell el llenguatge no només té una funció comunicativa, sinó també de creació. Els temes que tracta són temes que troba a dins ell mateix i, d'allò que l'atreu (quan llegeix diaris, per exemple), en comença a crear històries. No li agrada parlar d'una literatura exclusiva per a infants i adolescents, sinó que pensa que la literatura ha de proposar una aventura, que és el lector qui la clou i qui li dóna sentit. Diu que «escriure és trobar un lector, independent de l'edat. El lector es fa amb el temps i el no lector, també⁶». Per aquest motiu, Janer ens confessa que sovint enregistra el que ha escrit per saber com sona en veu alta i si el seu text té ritme, per tant, és vàlid.

Segons Gabriel Janer no es poden fer bons lectors si no han escoltat de manera oral les històries. La narració oral és fonamental i no només quan s'és infant. És necessari que les històries també les contin els pares i no només les mares o les àvies, perquè es caurà en el perill de vincular-ho a literatura de dones i, per això, hi ha més lectores que lectors, com afirma en aquesta tertúlia.

Vista la trajectòria de l'escriptor, situarem algunes de les obres més importants en el moment en què varen aparèixer. *La dama de les boires* va ser publicada l'any 1987, Janer Manila ja tenia una llarga llista d'obres escrites. Quant a novel·la: l'any 1969 havia escrit *L'abisme* (Premi Ciutat de Palma, 1967); l'any 1970, *El silenci*; l'any 1970 *Han plogut panteres*; l'any 1971, *Els alicorns* (Premi Josep Pla, 1971); i l'any 1984, *Els rius de Babilònia* (Premi Sant Joan 1984). Dels llibres de narracions destacam: l'any 1971 *El cementiri de les roses* (Premi Víctor Català, 1971). A partir de l'any 1975 demostra interès en l'assaig i la crítica literària: aquest mateix any, *La problemàtica educativa dels infants selvàtics: El cas de*

---

6 Entrevista a Gabriel Janer Manila (maig 2015) a la Universitat de les Illes Balears (vegeu pista 1 del CD).

“*Marcos*”. Pel que fa a la literatura infantil i juvenil: l'any 1975 treu a la llum *El rei Gaspar* (Premi Josep Maria Folch i Torres, 1985).⁷

Pel que fa a l'obra *George. El perfum dels cedres*, fou publicada l'any 2000. Entre *La dama de les boires* i *George* va seguir publicant una gran quantitat de títols, tant de novel·la com d'assaig. De novel·la destacam: l'any 1997, *Els jardins incendiats* (Premi Carlemany 1997). En narrativa infantil i juvenil: l'any 1987 *Tot quan veus és el mar* (Premi de la Generalitat de Catalunya al millor llibre infantil publicat l'any 1987 i Premi Nacional de literatura juvenil del Ministeri de Cultura 1988); l'any 1991, *Els rius de la lluna* (Premi Ala Delta 1991); l'any 1995, *El terror de la nit* (Premi Columna Jove 1995). L'any 1988 i el 1994 va ser nomenat candidat de l'Estat espanyol al Premi Internacional de Literatura Juvenil Hans Christian Andersen.

Quant a la novel·la *Tigres*, fou publicada el 2007. Entre la publicació de *George* i de *Tigres* va publicar alguns altres títols. Quant a novel·la destacarem: l'any 2005, *Èxtasi: els plaers accessibles*.

---

⁷ Vegeu *Universitat de les Illes Balears* <<https://www.uib.es/es/noticies/Arxiu/El-doctor-Gabriel-Janer-Manila-nomenat-professor.cid214893>> [consulta: 19/05/2015]

2. Anàlisi de la novel·la *La dama de les boires*

Abans d'endinsar-nos en l'anàlisi d'aquesta novel·la farem una petita síntesi del contingut de l'obra. La història se centra en la figura històrica de l'Arxiduc Lluís Salvador i de la seva amant Caterina Homar. Janer Manila teixeix tota una època amb fets verídics (com els personatges que envoltaren l'Arxiduc) i alguns ficticis (com el narrador) i fa servir com a tema central la tràgica història d'amor que visqueren ambdós personatges. L'obra ens ofereix una altra visió de la vida d'aquest personatge una mica diferent de les biografies publicades sobre l'Arxiduc. Allò que més interessa a Janer és oferir-nos la seva visió personal sobre els fets que es produïren entorn d'aquesta figura històrica o, si més no, acostar-s'hi. Com diu el filòleg i pedagog Miquel Sbert:

«L'anècdota de les amors tràgiques de l'arxiduc Lluís Salvador i Caterina Homar és l'“excusa” que serveix a Gabriel Janer i Manila per a explicar-se a ell mateix, i explicar-nos als lectors, com la imagina ell aquesta història, com veu amb la llum de la seva imaginació els protagonistes, la seva personalitat abismalment atractiva, les seves motivacions, els seus deliris i les seves passions. Els personatges històrics, els esdeveniments que certament tingueren lloc, són l'esquelet de la novel·la, però la seva musculatura, les seves venes, allò que la vitalitza i li dóna personalitat és la interpretació de Gabriel Janer sobre les causes que el produïren, els fets.» (Sbert 1987: 28).

Així, és interessant veure de quina manera imagina l'autor aquesta història, quina o quines tècnica o tècniques utilitza per crear la ficció i, a la vegada, contrastar-ho amb la vida real del personatge.

2.1. Narrador

Un dels punts que remarcaria més en la narrativa de Janer és l'originalitat amb què revesteix les obres i, en aquest sentit, el narrador és un dels aspectes més originals que fa servir. En aquesta obra, el narrador és l'únic personatge fictici, que no es correspon a cap personatge real. Els altres, en canvi, sí que existiren. Més endavant explicarem qui varen esser i quina importància tenen.

Per explicar el narrador és necessari parlar del mode i de la veu narratives. Si començam pel mode narratiu, podem parlar de la focalització que «es la relación entre la “visión”, el agente que ve, y lo que se ve [...] La focalización pertenece a la historia, al estrato

intermedio entre el texto lingüístico y la fábula» (Bal 1990: 110). Aleshores, podríem dir que a *La dama de les boires* la focalització és interna, és a dir correspon a un personatge que forma part de la història que es narra. Veim que el focalitzador personatge⁸ (narrador) és ben visible, per això hi ha l'ús de la primera persona: «Vaig capturar-lo tot d'una, el vostre rebug, perquè sabia que no us podia agradar que s'entusiasmàs amb una gent de la qual havíeu tractat d'escapar tota la vida» (Janer 1987: 20). Pel que fa a l'estil de la narració, diríem que hi ha una alternança d'estils: directe, indirecte i monòleg interior. Vegeu a continuació uns exemples de l'ús de l'estil indirecte: «Un altre dia en què les ombres eren propícies per a les confidències ens confessàreu que els hongaresos havien obtingut un simulacre d'autonomia...»; «Allí, en un castell perdut —dèieu—, Elisabeth va descobrir-se el rostre la primera vegada...» (Janer 1987: 21). Quant a l'estil directe, trobam casos com els següents: «Record que li diguéreu, mentre somrèieu tristament: —Les ventades de març desbaraten les xemeneies, el fum regolfà i fa plorar els ulls» (Janer 1987: 64); «Record que no parava de dir-vos: —És com una tomba» (Janer 1987: 37). Pel que fa al monòleg interior veim que sovint el focalitzador personatge (FP) parla amb ell mateix i expressa les seves emocions: «durant anys m'han turmentat la vida, aquelles nits voluptuoses, dins el vostre llit, sota la llum incerta d'un fanal. He plorat a vegades, quan la depressió m'ha enterbolit la feixuga esperança del cor i he arribat a creure que en la venda d'una estona d'amor no pot haver-hi pecat ni cal cercar-hi culpa» (Janer 1987: 54). Passant a la veu narrativa, podríem dir que és un narrador en primera persona que coincideix amb un personatge secundari, però que es troba present en la història, la qual cosa confereix un caire de veritat a la narració. Però no d'una manera autodiegètica (segons Genette i també Gil Blas), sinó que actua com un observador-testimoni; és a dir que la seva presència a dins la diègesi és menor i hi afegeix un matís de subjectivitat.

Així doncs, Janer utilitza com a narrador un ermità que explica els fets des d'una perspectiva del passat i coneix els fets perquè ell també forma part de la història. Escriu una llarga carta dirigida a l'Arxiduc i conta, des del seu punt de vista, tot el que va viure al seu costat i al de Caterina. Un fet que demostra que el narrador és ermità serien els títols de cada capítol, ja que ens mostra la data en què va escriure la carta i l'hora canònica que concorda amb els moments d'oració (hora del prim son, abans de prima, post el sol, hora de vespres,

---

8 Tal com ho denomina Mieke Bal a *Teoría de la narrativa* (1990). Ella distingeix entre focalizador personatge (FP) que implica *parcialitat* i *limitació* i que correspon a un personatge que entra en acció a dins la història; i un focalitzador extern (FE) que és un personatge que no hi forma part.

després de nona, passat migdia, etc.)⁹. Al llarg de la novel·la ens explica com va decidir entrar en un orde: «Fou durant la vostra absència que vaig decidir d'entrar en orde de religió. Vaig iniciar els estudis eclesiàstics en un seminari de la ciutat i, més tard, vaig escollir l'austeritat i les penitències de la vida ermitana [...]» (Janer 1987: 53). Ens explica que abans de conèixer l'Arxiduc feia feina de porquer en una finca d'un senyor i arriba a reconèixer que es prostituí per a l'Arxiduc a canvi de diners per ajudar a la família, de la mateixa manera com feien molts altres joves:

«Al poble hi havia un home que us feia d'emissari: cercava donzells per a la vostra diversió, jovencells que anassin primers de ventre, disposats a servir-vos de plaer per una nit.[...] Els pares ho sabien i callaven. Es tractava de vendre l'únic que teníem: la carn poruga, l'escalfor del ventre. [...] Ens entregava les monedes i partíem a casa, on sempre hi havia alguna necessitat que cobrir, un deute que pagar amb aquells diners [...] tots estaven igualment disposats a vendre's» (Janer 1987: 52-53).

També sabem que l'ermità nom Martí¹⁰. Només ho sabem perquè en un moment donat de la narració l'ermità Antoni el crida pel seu nom; és l'únic moment en què hi apareix. Quant a la procedència de Martí podem percebre que és de Valldemossa, com afirma Xavier Barceló: «(Gabriel Janer) fa que el narrador sigui de Valldemossa, cosa que li permet un coneixement molt major del príncep i una autoritat total respecte de les “andances” [sic] de Lluís Salvador anteriors a la coneixença de Catalina Homar» (Barceló 2007: 22).

La redacció de la carta la comença quan ha mort Caterina i recrea tots els moments que fan referència a ella i també a l'Arxiduc. Al llarg de l'obra podem observar l'alt grau d'intimitat que arriben a establir el narrador i Caterina units per un mateix vincle que és l'Arxiduc: «Ballàrem lentament com si ens haguéssim escapat d'un conte antic [...] Quan el rellotge sonà les dotze campanades, vaig adonar-me que Na Caterina plorava entre els meus braços» (Janer 1987: 162).

També podem veure com Martí se sent cada vegada més proper al protagonista, mentre que l'Arxiduc es mostra més bé distant quant a les relacions personals. El narrador arriba a aconseguir un alt grau d'intimitat amb ell, de la mateixa manera que amb Caterina.

9 Per a més informació *Les nostres hores* <<http://otos3.blogspot.com.es/2012/05/les-nostres-hores.html>> [20/05/2015]

10 Janer va posar el nom d'alguns dels seus companys de departament de la UIB a alguns personatges secundaris de la novel·la. Així, l'ermità Martí agafa el nom del Dr. Martí March i l'ermità Antoni pren el nom del Dr. Antoni Colom.

Podem veure expressat aquest sentiment en la narració quan en alguns moments explica detalladament episodis íntims del protagonista. Per exemple, Martí és present en els darrers moments de vida de la mare de l'Arxiduc. També ell hi és quan el protagonista explica a Caterina detalls de la seva infantesa. Fins i tot en algunes ocasions el veu plorar, la qual cosa ens indica la intenció de Janer Manila de mostrar a través d'aquest narrador la cara més íntima de l'Arxiduc:

«Ploràreu dies seguits d'impotència, enrabiat de veure que res no podíeu contra el destí que us havien traçat els estels, contra aquella desafortunada fatalitat que us arrossegava a la inevitable desgràcia de sentir-vos lentament soterrat sota les pròpies ruïnes, setiat per la nit, per la turbulència del foc que devasta l'amor. [...] El ressentiment va créixer dins el vostre cor amb la violència d'una ferida profunda que mai més es tornaria a cloure's¹¹» (Janer 1987: 66-67).

Si el narrador és l'emissor que escriu, en aquest cas, l'extensa carta, el narratari serà el destinatari (el personatge de ficció a diferència del lector) d'aquest acte narratiu i també en serà l'integran. En paraules d'Antoni Teruel:

«Les teories de la recepció han assenyalat la importància del receptor en la construcció del sentit del text. Però dins d'aquesta valoració és important separar el narratari del lector real. Per a G. Prince, el narratari són les diferents classes de persones a les quals el narrador adreça el seu discurs, tot remarquant la diferència que hi ha entre els lectors reals i els destinataris produïts pel mateix text mitjançant la utilització d'un lèxic determinat, d'unes figures literàries i, fins i tot, d'intromissions del narrador en el discurs. El narratari integra la instància narrativa. L'autor real i el lector real es troben fora del text, i per tant, no formen part de la narració. De vegades, però, es pot confondre el narratari amb el lector ideal que imagina l'escriptor quan realitza l'acte d'escriptura» (Teruel 2008: 18).

Vist això, el narratari serà l'Arxiduc Lluís Salvador perquè el narrador li dirigeix la carta amb la finalitat de contar-li, des de la seva experiència, tot el que va viure al seu costat. L'autor real serà Gabriel Janer Manila que és qui escriu el llibre, el lector real som nosaltres els lectors que ens situam fora de la narració.

---

¹¹ Cal situar el moment en què mor la seva promesa Matilde (abans de conèixer a Caterina Homar) a conseqüència d'unes flames que cremaren el seu vestit. Aquest fet el va marcar de per vida, cosa que fa que es torni desconfiat en les relacions amoroses.

Per tant, podríem dir que el narrador que fa servir l'autor és l'element fictici que ajuda el lector a conèixer les intimitats de la vida de l'Arxiduc. Això es contraposa amb el llibre que va escriure el mateix Lluís Salvador sobre la vida de Caterina Homar. Cap al final del llibre, Martí exposa les seves raons sobre les dues obres:

«Deis que heu escrit un llibre sobre la seva vida i no en sou gaire explícit. Això em fa dubtar del valor d'aquestes notes a través de les quals he tractat de discórrer sobre l'aventura de la seva existència prop de vós. Estic convençut que no haurem coincidit en alguns extrems; en tot cas, els nostres escrits serviran per definir des de diversos caires una mateixa intriga, perquè diverses foren les nostres intimitats amb la difunta. Hi haurà moltes llacunes en la meva crònica, unes per ignorància, d'altres degudes a la interpretació errònia d'algunes situacions, sovint contradictòries.» (Janer 1987: 188).

Martí afirma que segurament hi haurà diferències entre les dues obres, perquè cadascú va viure diferents experiències amb Caterina. Però el que destacariem és l'originalitat amb què Janer revesteix *La dama de les boires*, fent servir un narrador que coneix de primera mà els racons més íntims del protagonista.

2.3. Espai i temps

Segons Mieke Bal, la relació entre espai i temps és molt important per al ritme. A *Teoria de la narrativa*, diu:

«La historia se determina por la forma en que se presenta la fábula. Durante este proceso se vinculan los lugares a ciertos puntos de percepción. Estos lugares, contemplados *en relación* con su percepción reciben el nombre de espacio. El punto de percepción puede ser un personaje, que se sitúa en un espacio. Lo observa y reacciona ante él» (Bal 1990: 101).

La *vista*, l'*oïda* i el *tacte* són els tres sentits que estan implicats en la percepció de l'espai. L'ermità Martí escriu la carta en un espai concret; el podríem considerar com un «espai interior», és a dir considerat com a «tancament» (en paraules de Bal). Aquest espai és la cel·la de l'ermita de Valldemossa, que ell descriu de la manera següent: «La meua cel·la és en un extrem de l'edifici, blanca de calç i minúscula, només amb l'espai just per al jaç i la màrrega, una taula d'ullastre, la cadira i un reclinatori. Per la finestra, oberta a l'alzinar, em

puja la fragància dels violers de l'hort i les aromes que la garriga exhala en aquest temps» (Janer 1987: 12). Amb la descripció el lector ja té a dins el cap l'espai i tot el que hi ha representat en ell.

A part d'aquest espai on Martí escriu la història en forma epistolar, els fets que conta succeeixen en altres llocs; els quals denominarem «espais exteriors» i que vénen a significar —altra vegada remetent a Bal—, alliberació i seguretat. L'Arxiduc va ser un gran aventurer que viatjà arreu del món amb el seu vaixell Nixe: l'illa de Xipre, els deserts d'Egipte, Roma, Venècia i Viena, ciutat que ell i l'Emperador rebutjaven.

«No suportàveu els qui deien que, a Viena, hom no pot envellir-hi, que sempre s'hi és jove, que qui cerca de fer-s'hi vell, val més que decideixi de morir. Vaig sentir que en parlàveu, molts d'anys després, amb l'Emperadriu a la terrada de Miramar. Tampoc no podia suportar-la, la ciutat. Record que no parava de dir-vos:

—És com una tomba. No havia estat capaç d'adaptar-s'hi mai i l'havia abandonada sovint. Viatjava, fugia, somniava quimeres, muntava cavall durant dies, pletòrica, també s'enamorava del mar sense límits» (Janer 1987: 37).

Tot i que apareixen moltes ciutats, el lloc més emblemàtic i que té més protagonisme al llarg de tota la novel·la és Mallorca. En arribar a l'illa, Lluís Salvador va quedar enamorat del paisatge i és quan va decidir comprar diverses terres i possessions per mantenir-ho:

«Lentament [...] compràreu les terres, amples i esquerpes, de la Serra. Aquí, entre els faldars de les muntanyes, a l'empar d'antigues hisendes tan velles com l'illa escampades sobre marjades i costers, havíeu construït el vostre petit regne ran del mar. Un regne idíl·lic on la vida cantava i l'amor us reia. Ho explicàveu anhelant, com embuixat per la força quimèrica del paisatge, atret per la vitalitat poderosa d'Es Teix, el vell massís, opulent i màgic de la vostra ficció.» (Janer 1987: 30)

Va reconstruir Miramar, va adquirir la font i la cova de Sant Ramon en homenatge a Ramon Llull, ja que es considerava un gran admirador del beat. Després va comprar Can Peret, Can Heure, Ca na Biella, Can Caló, Ca na Matgina, també va comprar les vinyes del camí de s'Estaca, Son Galceran, Son Marroig, Son Moragues, Son Ferrandell, Son Gallard, Sa Pedrissa, Son Gual, etc.¹²

---

12 Exposició «Jo, l'Arxiduc. El desig d'anar més lluny» (Març 2015) Casal Solleric. Palma.

Passant al temps, si seguim amb la terminologia de Bal, *La dama de les boires* és una «novel·la de desenvolupament»: vol dir que els fets se succeeixen en períodes de temps llargs: per exemple, narren la vida d'un personatge i, fins i tot, poden arribar fins a la seva mort. En aquest cas, Martí explica la vida de l'Arxiduc i també de Caterina Homar, tot des de la seva òptica, tal com ho va viure l'ermità. Entre les novel·les de crisi i les de desenvolupament existeix la diferència que les primeres contenen uns fets que transcorren durant un període de temps curt, i això significa que s'ha d'ometre informació. En canvi, a les novel·les de desenvolupament, expliquen uns fets que transcorren durant un període de temps llarg, com pot ésser tota la vida d'un personatge o fins i tot d'una saga sencera. Passem a parlar dels conceptes d'*amplitud* (extensió de temps que ocupa una anacronia) i d'*abast* (distància temporal entre el punt present on s'interromp la història i el punt on comença l'anacronia). En el cas de la novel·la tractada, l'amplitud seria el temps durant el qual Martí escriu la carta adreçada a l'Arxiduc; comença a escriure el dietari-epístola l'11 d'abril de 1905 i l'acaba el 4 d'abril de 1906 (tarda un any), tal com podem observar a través dels títols dels capítols que ens indiquen el moment en què el va escriure atès que es tracta d'un dietari. L'abast seria el moment en què Martí comença a explicar els esdeveniments. Ens indica que inicia el dietari l'endemà de la mort (és un abast de 24 hores) de Caterina, com el mateix narrador afirma: «Na Caterina va morir anit passada, poc després de la una, abans de matines. No tardaran a complir-se vint-i-quatre hores del seu traspàs i ja comença a sentir-se sobre el paisatge [...] el pes de la seva difícil absència» (Janer 1987: 15). Seguidament ens informa que és ell qui ha estat al seu costat en els moments més difícils fins al final de la mort: «Vaig acompanyar-la en l'agonia, com un llarg crepuscle, i vaig pregar perquè aquella vida que s'extingia dins els meus braços retrobàs més enllà d'aquest món la llum eterna dels àngels» (Janer 1987: 15). Veim que els fets tal com són narrats no segueixen un ordre cronològic. Com ens indica el narrador al final de l'obra afirma que «hi haurà moltes llacunes en la meua crònica, unes per ignorància, d'altres degudes a la interpretació errònia d'algunes situacions, sovint contradictòries» (Janer 1887: 188). Generalment, al llarg de la novel·la, el tipus d'anacronia que hi apareix és l'analepsi, és a dir es fa un salt temporal al passat i fa que accentuïn uns fets que varen ocórrer.

2.4. Personatges principals

En el següent punt introduïrem la vida dels personatges principals per entendre l'entorn en què es va moure l'Arxiduc. També es comparará la vida real dels personatges amb els que apareixen a l'obra de Janer Manila per veure quins fets pertanyen a la realitat i quins són ficció.

2.4.1. Ludwig Salvator

Lluís Salvador era fill de Leopold II, duc de Toscana, i de Maria Antonieta de Borbó, néta del rei d'Espanya Carles IV. Va néixer el 4 d'agost de 1847 en el palau Pitti de Florència i va morir el 12 d'octubre de 1915 a la República Txeca. Un fet curiós és que no es va casar mai. Com diuen els biògrafs, el perquè rau en un accident que el marcà de per vida: la mort de la seva promesa Maltilde a conseqüència d'unes flames que li produïren cremades per tot el cos. A *La dama de les boires*, Janer també explica com es va produir aquest fet i com a partir d'aquest moment l'Arxiduc intentà no enamorar-se més:

«De sobte —devia passar prop d'un candeler i la seda fregà lleugerament el foc— el vestit de tissú es va encendre i les flames cobriren el seu cos de nacre. Tractàreu d'apagar-lo, aquell foc, amb les mans, amb el vostre tabard, amb unes flassades que els servents portaren de pressa, en un desesperat intent de vèncer l'ardor de la foguera i rescatar-la viva després de flamejar com una torxa. [...] El ressentiment va créixer dins el vostre cor amb la violència d'una ferida profunda que mai més no tornaria a cloure's» (Janer 1987: 66-67).

Després d'aquest tràgic accident —només tenia 18 anys quan es va produir—, l'Arxiduc va tenir altres amants, però sense dubte els amors més intensos foren el seu primer secretari Vratislav Vyborni i la pagesa Caterina Homar, tot i que també foren amors dissortats.

Per altra banda, el protagonista fou un gran viatger: va arribar a conèixer Europa, Àfrica, Àsia, Amèrica i Oceania. L'estiu de 1867 va visitar per primera vegada les Pitiüses i les Balears. Arribà en aquest darrer lloc perquè en aquells moments feia un estudi sobre els escarabats de Balears. Arran d'aquest estudi, va veure que l'illa li oferia moltes altres coses i a poc a poc va anar instal·lant-se a Mallorca. Li encantava la mar i per això va comprar-se un

iot (l'any 1872) que va nomenar Nixe¹³, amb el qual podia navegar tranquil·lament acompanyat sempre d'un gran nombre de persones.

L'Arxiduc fou un home molt format, interessat també per les lletres. Va recopilar moltes cançons i narracions que es contaven de manera oral i després les va compilar amb el nom *Rundayes de Mallorca* (1895). Altres obres que va escriure en català són: *Somnis d'estiu arran de mar*, *Lo que sé de Miramar*, etc. També es va interessar molt per la figura de Ramon Llull, sobretot va quedar meravellat pel *Llibre d'Amic e Amat*. A causa del gran interès que demostrava pel beat, va comprar Miramar (antiga escola de missioners que Llull va fundar), va restaurar la capella de la Trinitat i va tenir contacte amb els lul·listes Jeroni Rosselló i Mateu Obrador. En definitiva, fou un home enamorat de la natura i que va contribuir a la preservació de diferents monuments. Així, l'any 1877 fou nomenat per la Diputació «fill adoptiu de les Balears»; l'any 1910 fou declarat per l'Ajuntament de Palma fill il·lustre i l'any 1913 també el declararen fill il·lustre a Sóller.

2.4.2. Catalina Homar

Va néixer a Esporles el 12 de febrer de 1869, filla de Pere Miquel Homar Mas i Aina Maria Ribes Homar i morí el 1905 a Valldemossa. Fou una pagesa que, ja a primera vista, va eclipsar el cor de l'Arxiduc Lluís Salvador i és en aquesta novel·la de Janer Manila que agafa un protagonisme especial. Diríem que el perquè de la seva importància és perquè la figura de l'Arxiduc possiblement no es pot entendre sense conèixer les persones que l'envoltaren, i una de les que el marcaren profundament fou Catalina Homar. Quan es varen conèixer, ella cantava una cançó popular i ell, en sentir-la cantar, va quedar fascinat per la bellesa de la tonada (Sbert 1987: 29):

Oh, mar blava, que éts de trista!
En veure't ja ploraré
perquè te n'has duit mon bé
de davant la meva vista.¹⁴

---

13 De fet va arribar a tenir dos iots: després de naufragar el primer al cap Caxine (l'any 1894), en va comprar un altre (el mateix any) que nomenà Nixe II. Pel que fa al naufragi, Lluís Salvador va escriure un llibre sobre aquest fet: *Schiffbruch oder ein Sommernachtstraum* (1894).

14 Segons Mateu Colom i Palmer a *Catalina Homar. Història d'una passió* (2000) cantava aquesta trista cançó popular en recordar el seu pare.

A *La dama de les boires*, el narrador la descriu així: «L'he recordada durant aquests dies com era en aquell temps: decidida —la fam ens obligava a ésser arriscats i ens empenyia a viure sense gaires escrúpols—, generosa com la terra de la vall, transparent i clara com una font oculta entre pollancres» (Janer 1987: 29). Martí també ens informa que Catalina es lliurava a ell a canvi de diners per ajudar a la seva família i poder, així, sortir de la misèria:

«[...] Recordàreu la vostra oferta de passar una nit entre els llençols d'un príncep, perquè volíeu tenir la certesa que no us refusaria. (Catalina) advertí les amigues que avisassin la mare que aquell vespre no acudiria al poble, després del treball, que es quedaria a Miramar i potser romandria a S'Estaca. [...] Eren molts de germans i el seu pare havia mort de tuberculosi una nit de juliol [...] Va créixer en la misèria, com l'herba que espiga en la fissura d'una roca, fins que s'entregà a vós disposada a salvar-se i a alliberar els seus de la fam, com una heroïna de novel·la barata» (Janer 1987: 30).

Aquest fet el podem considerar verídic ja que s'ha pogut comprovar que realment fou així. Com diu Mateu Colom: «Catalina advertí a les seves companyes que l'esperaven per iniciar el camí: *Digau a mu mare, que avui romandré a s'Estaca*» (Colom 2000: 56). De tal manera que podem observar que Catalina va alliberar-se i va passar de ser una simple pagesa a convertir-se en la madona de s'Estaca per voluntat de l'Arxiduc. El destí de Catalina fou tràgic: contagiada per una malaltia, ell va abandonar-la, però ella va esperar-lo durant molt de temps: «Segurament, mai no l'arribà a perdre del tot, aquella confiança que us havia posat, ni deixà d'estimar-vos, ni volgué acceptar l'evidència de la vostra separació com un fet innegable. Va esperar-vos sempre, m'atreviria a dir que us espera encara, la seva pols» (Janer 1987: 184). Aquesta malaltia també és contagiada als altres amants de l'Arxiduc: Vratislav, Francesco, Lluïsa, Eugeni Sforza i Martí. Les referències d'aquesta infecció són evidents a la novel·la, quan diu: «Ni ella mateixa (Catalina) que no se n'adonava de la importància d'aquelles taques que li havien comparegut sobre la pell com un estigma, minúscules plaques terroses que han arribat a estendre's per tot el cos fins a omplir-lo de nafres purulents, ferides tenebroses que l'han conduïda, finalment, a la mort, a la pau serena de la germana mort». També referint-se a l'ermità: «Aquest matí, he descobert en la pell de les mans que m'hi volien sortir aquelles ferides, taques purulents de terra negrosa, com un estigma que no podré ocultar en uns guants de seda, blancs de pell d'àngel» (Janer 1987: 188). Com dèiem, quan va

arribar a convertir-se en la madona de s'Estaca, això li permeté viatjar molt més amb la finalitat d'aprendre més sobre el conreu de la vinya, ja que les terres de s'Estaca n'eren plenes i per tant en treien benefici. Catalina Homar va guanyar-se el respecte de la gent que treballava a les seves terres amb millores salarials i un tracte més proper cap als seus treballadors, com afirma Gaspar Sabater: «Sin Catalina Homar s'Estaca no existiría. Ella le dio fuerza y carácter. Y ella llenó muchas páginas de la historia de la mansión. Porque Catalina lo fue todo y todo estuvo en ella» (Colom 2000: 74).

L'Arxiduc també es mostrà, durant tota la seva vida, admirat per la personalitat de Catalina. Així, en el llibre que ell li dedicà, diu: «Amb tota seguretat, ningú va sortir descontent de s'Estaca, ja que sempre se l'acollia bé, sense considerar si era ric o pobre, de la terra o foraster, ja que dins C[atalina] regnava el veritable sentiment de l'autèntic amor al proïsme» (Colom 2000: 78). Pel que fa a l'obra, el narrador descriu molts moments íntims que passaren ambdós, ens mostra com se sentia ell al seu costat: «Na Caterina cantava tonades de bressol, monòtones cadències de la veu que sorgien dels seus llavis pausadament, com una llarga i dilatada remor. Us hi sentíeu bé dins els braços d'aquella dona; reposat i dòcil, havíeu tombat el cap sobre els seus pits, els ulls desvetllats, la cara somrient com un àngel de sucre» (Janer 1987: 81). Al llarg dels anys, la relació entre Catalina i l'Arxiduc s'anava refredant i ella es veié relegada en un segon terme, mentre ell tenia altres relacions sentimentals amb altres dones. A mesura que el temps passava, ella va conèixer un mariner, el capità Joan Singala, un fet que va marcar d'alguna manera Lluís Salvador:

«Na Caterina fou la primera que va caure, potser perquè era la més dèbil de tots, o perquè decidí de passar pel risc d'estimar sincerament un altre home. Aquesta fou una de les causes que us decidiren a enviar-la a S'Estaca sense donar-li temps de penedir-se, perquè sabíeu que ningú mai no se pened d'haver estimat. Segurament, li hauríeu consentit que us enganyàs, que es ficàs al llit amb el capità del vostre vaixell només per matar el temps, sense posar-hi cap sentiment. No suportàveu, emperò, que hagués plantat el seu amor damunt un altre cor, que s'hagués atrevit a enamorar-se, perquè posava en evidència que, finalment, no havíeu estat capaç d'encendre la fortuna dels seus llavis» (Janer 1987: 71).

En definitiva, el personatge de Catalina Homar va marcar profundament l'Arxiduc i també va fer molt tant per la gent que treballava a l'Estaca com pels convidats que venien a passar uns dies a la possessió. Per això, en memòria de la pagesa, ell va dedicar-li un llibre

perquè la gent la tengués present i per recordar tot el que va fer per mantenir viva l'Estaca: «Uns fulls que estan encara humits per les llàgrimes i que jo diposito, en agraït record a una persona estimada i prematurament morta, sobre la seva tomba» (Colom 2000: 116).

2.4.3. Vratislav Vyborni

Va néixer el 1853 a Kuttemberg i morí el 1877 a Palma. Fou el primer secretari de l'Arxiduc i es varen conèixer a Praga quan els dos estudiaven. Va morir «misteriosament en una fonda de la ciutat» (Janer 1987: 43). La seva mort va marcar profundament a l'austriac en tant que escriu una carta a la seva mare expressant el seu dolor, dient que «es el día más triste de mi vida [...] el querido Vyborni siempre fue un recto consejero, un ejemplo de virtud y un amigo sincero»¹⁵. Tant els biògrafs com la novel·la de Janer Manila expliquen que havia viatjat en vaixell per visitar la seva enamorada Magdalena Nicolau Janer (el nom no apareix a l'obra). Però fou un amor perdut i Vyborni morí en una fonda després d'haver estat exposat al sol durant el llarg viatge:

«Abans de l'alba, un guarda havia vist sortir de la fonda un home encobert que tractava de passar desapercebut. L'endemà, Vratislav era mort, anava nu i tenia la cara somrient, els ulls entreoberts, el gest cansat.

Algú es va fixar que s'havia posat uns guants de seda blanca, abans de morir, com si es tractàs d'ocultar la pell de les mans» (Janer 1987: 47).

El que diuen aquestes darreres línies es pot relacionar amb la malaltia de la sífilis, que abans hem esmentat. Podem concloure que Vratislav també patia la malaltia pel fet que tenia les mans tacades i que per això se les tapà.

2.4.4. Emperadriu Elisabeth d'Àustria

Aquest personatge també té un paper destacat a dins la novel·la. Va néixer el 1837 a Múnic i va morir a Ginebra l'any 1898 i és coneguda popularment amb el nom d'Emperadriu Sissi. L'any 1892 va visitar Mallorca, concretament Miramar, per visitar el seu cosí Lluís

---

¹⁵ Exposició «Jo, l'Arxiduc. El desig d'anar més lluny» (Març 2015) Casal Solleric. Palma.

Salvador. Ambdós no suportaven la vida ostentosa de la cort, viure seguint els refinaments de l'època. A l'obra, l'ermità Martí com a observador que és, ho explica:

«També l'Emperadriu defugia la raó, l'enteniment, la misèria del seny, la vida fosca de l'ordre. Potser ni ella ni vós mai no fóreu capaços de viure en pau. A vegades l'he vista, l'Emperadriu, de nit, a l'hora del somni, córrer perduda pel bosc, com una antiga reina vestida de boires. [...] Hi havia qui deia que no tenia cor. Vós afirmàveu que això només li succeïa quan no era feliç — alguns asseguraven que mai no ho havia estat—, però ningú no sabia que va tractar sempre de refugiar-se en un món de ficció, perquè no suportava viure entre buròcrates» (Janer 1987: 38-39).

Catalina i l'Emperadriu es conegueren, quan aquesta darrera vingué a l'illa. Catalina li havia regalat una «garlanda d'orquídies boscanes» que ella mateixa havia collit. Ambdós personatges femenins, a pesar de la diferència de classe social, s'assemblaven molt. De fet, en el llibre *Catalina Homar* (1905) que va dedicar-li Lluís Salvador, equipara la pagesa a l'emperadriu, cosa que va molestar a la cort de Viena¹⁶. A la novel·la, Martí diu: «He cercat de comparar-les, les llàgrimes solitàries d'ambdues dones i he arribat a comprendre com és de difícil mesurar allò que es tanca en la minúscula fragilitat del plor». Mentre que l'Emperadriu era infeliç en un món de buròcrates, l'altra, Catalina, enduïta per la tristesa, esperava inútilment la tornada de l'Arxiduc.

Elisabeth fou assassinada per un anarquista, amb una daga que li clavà al cor. L'ermità ens explica el succés i la reacció de l'Arxiduc en conèixer la notícia:

«Luigi llegia periòdics revolucionaris i la seguia sempre amb un punxó finíssim. Cercava de fer alguna acció per la llibertat, quelcom de què es parlàs, d'aparèixer als periòdics amb lletres molt grans... Es va plantar amb violència davant ella i li clavà la daga, a l'indret del cor. Va caure tranquil·la, serena. [...] Ploràreu com un infant, perquè us l'havien morta, la vostra Emperadriu» (Janer 1987: 110-111).

En resum, l'Arxiduc, Elisabeth i Catalina són tres personatges que patiren al llarg de la vida, que no foren capaços d'adaptar-se a la vida i que volien viure en llibertat, lluny del món cortesà.

Quant a la comparació entre els personatges reals i literaris, hem de remarcar que no hi ha diferència: Janer és totalment fidel als personatges reals o a la realitat dels fets. Només l'ermità és inventat. L'autor va documentar-se molt sobre l'Arxiduc, però —com remarca a les

---

¹⁶ *Loc. cit.*

entrevistes— com que no li agradava allò que llegia, va voler plasmar la seva visió personal dels fets. De tal manera que va crear un narrador fictici perquè contàs els esdeveniments. Aquests, coincideixen amb la realitat, així com la resta de personatges que també són reals.

3. Anàlisi de la novel·la *George. El perfum dels cedres*.

Aquesta obra es presenta com una biografia d'Aurore-Lucile Dupin, més coneguda pel seu pseudònim George Sand. L'autor, des de la seva òptica, pretén fer un recorregut per la seva dura vida i, per això, es va sotmetre a un profund estudi per documentar-se. Gabriel Janer Manila, amb una gran originalitat, fa que Aurore Dupin sigui la narradora principal de la història; així doncs, tot comença en el moment en què Gabriel Janer escriu una carta a l'escriptora per conèixer de primera mà la seva vida, ja que ha d'articular una conferència a la Societat Arqueològica Lul·liana en què se celebra el cent cinquantè aniversari de l'estada de Sand i Chopin a Mallorca. Podríem dir que aquest plantejament conté una certa dosi de «realisme màgic», i això ho veim quan Janer rep la resposta d'Aurore en forma d'una extensa carta escrita i enviada des de la seva tomba. També un episodi que podem qualificar de sobrenatural i imaginari és el fet que un personatge se suïcidi tres vegades. Són elements integrats dins la novel·la i que mesclen la realitat i la ficció. *George* és, sobretot, una novel·la psicològica. La protagonista és un personatge amb un fort caràcter, que va lluitar durant tota la vida per aconseguir la llibertat; és a dir, és un personatge rebel que vol defugir la societat i el món que li ha tocat viure, sobretot si tenim en compte el paper de la dona en aquells moments. Precisament per això, es transvesteix d'home per poder, d'alguna manera, accentuar la seva feminitat i per donar veu a totes les dones; és a dir, poder expressar-se lliurement com a dona disfressada d'home. En definitiva, és una obra que vol aprofundir en l'esser humà, com diu Pere Rosselló, «George Sand —i Gabriel Janer Manila— volen arribar al fons de l'ànima humana, volen descobrir l'autèntica veritat. El punt de partida és l'ideal del bon salvatge de Rousseau: l'home és bo per naturalesa, que és corromput per la societat» (Rosselló 2003: 21).

3.1. Narrador

La focalització és interna fixa perquè l'acció recau sobre un personatge que es troba dins la història. És un narrador en primera persona que coincideix amb el protagonista i, evidentment, ho sap tot d'ell mateix, per tant, el seu grau de presència és autodiegètic. Quant

al punt de vista és un narrador protagonista perquè narra la seva història i la presència de la subjectivitat és màxima. Pel que fa a l'estil de la narració, hi trobam l'estil directe: «Un dia li ho vaig dir: —Necessit una mare: en tinc dues que, de tant que m'estimen, no acaben mai de fer-se mal l'una a l'altra» (Janer 2002: 47); estil indirecte: «Després, encara va dir que havia aconseguit fer-me reconèixer que, sobretot per a les dones, el matrimoni és necessari» (Janer 2002: 124); monòleg interior, que són molts els moments en què expressa les seves emocions: «Tants d'anys que han passat i encara tinc als ossos la tremor incerta d'aquell temps en què cercava com una boja la identitat —t'escandalitzaries si digués “les identitats”?— que vingués a definir-me» (Janer 2002: 32).

Així doncs, el narrador de *George*, com hem dit anteriorment, es tracta de la mateixa Aurore. El narratori és Gabriel Janer Manila i tot just al començament de la novel·la hi ha una nota explicativa en què ell argumenta el motiu pel qual li escriu la carta: li fa alguns comentaris sobre la seva vida perquè tenia la intenció de participar en una taula rodona sobre la seva persona. I efectivament, ella li respon des de la tomba amb una altra extensa carta: «Ací han arribat els teus fulls escrits, al petit cementiri blau, on descansen els meus ossos entre els de la meva gent, voltats de teixos i de cedres. Les teves paraules m'han fet reviure alguns dels instants —perquè potser la vida només és una suma d'instantos efímers— més fascinants d'aquell hivern a l'illa, ara fa cent cinquanta anys en punt» (Janer 2002: 11). A part del fet xocant que Aurore sigui morta quan li respon la carta, allò que més sobta també és que el carter faci arribar la correspondència al cementiri: «Ja veus, doncs, com és d'eficax el correu. He de dir-te que el carter no s'atreu a tocar la pedra que em cobreix i es limità únicament a deixar el teu sobre al costat de la llosa, entre l'herbei» (Janer 2002: 14). Això «resulta un atac a la credibilitat del lector, destrossant la il·lusió de realitat que sempre cerca un escriptor de novel·les històriques convencionals» (Barceló 2007: 24), i també:

«L'aparició freqüent de la figura del carter, el vertader responsable de la comunicació entre ells, encara augmenta més l'artificialitat de tot plegat, perquè fa que el lector, que ja ha patit el xoc de llegir la carta d'una morta, es plantegi el procés de transmissió de la carta, seguint les normes de la creació d'una veritat de ficció realista a l'ús, i, fent-ho, en subratlla l'absurditat i el sentit de construcció literària (Barceló 2007: 25)

Aquests són, com veim, alguns dels elements ficticis —mesclats amb el realisme— que introdueix Janer Manila a l'hora de construir la novel·la que permeten al lector endinsar-se en la vida d'Aurore Dupin. Ja cap al final de l'obra, la narradora explica al seu destinatari, que en aquest cas és l'escriptor Janer Manila, que li ha relatat els fets més íntims i personals de la seva vida; i aquest és, per tant, un dels propòsits de l'escriptor: escriure una obra explicant des d'un punt de vista més profund com va viure George Sand:

«Tindrè preparat el manuscrit perquè pugui emportar-se'l (el carter) i, tanmateix, no tinc ganes de rellegir-lo. M'agradaria que t'arribàs d'hora. Ben segur que t'he explicat moltes coses que tu ja coneixes; d'altres, més íntimes, ningú en sabia res. T'he parlat de mi com m'hauria agradat veure'm; d'en Frédéric, com l'havia vist al llarg del temps que vàrem viure plegats a París, a Mallorca, a la casa de Nohant. Ell ha contat la seva història a través de la música, i la seva malaltia, i les pors que varen turmentar-lo» (Janer 2000: 208).

3.2. Espai i temps

L'espai on Sand escriu la carta és un «espai interior», ja que escriu des de la seva tomba al cementiri de Nohant (França): «Ací han arribat els teus fulls escrits, al petit cementiri blau, on descansen els meus ossos entre els de la meva gent, voltats de teixos i de cendres» (Janer 2002: 11). Però, quan ella redacta la seva vida, els espais on es desenvolupen les accions són diversos; aquests són els «espais exteriors». Ella va néixer i va viure, sobretot a París, tot i que també l'espai que agafa un gran protagonisme és Mallorca; l'illa on va viure amb un dels seus amants més estimats: Frédéric Chopin. Veim que al final de la seva carta recorda Mallorca amb nostàlgia: «Em restarà la màgia de Cartoixa: la vermellor de les teulades sota el sol de la tarda, les ombres negres, la torre blava de l'església, la il·lusió de la pluja» (Janer 2002: 209).

Quant al temps històric, al segle XIX, quan va viure Aurore Dupin, a París es vivia una era revolucionària. En aquells moments hi predominaven grans moviments artístics (com, per exemple, el Romanticisme); l'art passà a ser el gran protagonista a dins la societat i també la ciutat era sotmesa a grans canvis urbanístics, cosa que va fer que es convertís en una de les grans ciutats modernes d'Europa. També París al XIX va viure un gran canvi polític i ideològic: després de la Revolució Francesa, que acaba amb el final de l'Antic Règim, arriba

la dictadura de Napoleó amb la qual intentà instaurar una monarquia republicana. George Sand ens descriu la França del moment:

«París vivia un fervor revolucionari d'alta intensitat —baionetes, motins, ruïnes—, i una agitació efervescent, cultural i política. Parlàvem sovint, aquelles tardes, de l'instint de revolta que emergia arreu: als carrers del Barri Llatí, als mercats, als jardins públics, als grans bulevards, als barris obrers, als teatres. Encara no feia un any de l'estrena d'*Hernani*, a l'Odéon, i havia estat un gran triomf per a aquells joves rebels» (Janer 2002: 75).

Per altra banda, s'ha de tenir en compte que la dona en el segle XIX vivia una vida complicada respecte a la vida dels homes: a banda de fer feina a fora, havien de tenir cura de la família i la casa, també hi havia discriminació salarial. En relació a la ciència «es considerava que la dona estava dominada per les emocions i el sistema nerviós, i els homes per les qualitats intel·lectuals. D'aquesta manera, les dones tenien una naturalesa més irritable i eren més propenses a la histèria que els homes. Per això, i perquè el seu cos era més dèbil, era natural que depenguessin de l'home»¹⁷. I a més a més, si tenim en compte que Aurore era una dona diferent, que anhelava la llibertat i demostrava una ànsia per canviar la societat, o si més no, que la dona tingués una veu i es fes un lloc en un entorn dominat pels homes. Ja veim a la novel·la els constants sentiments de rebel·lió expressats per Aurore:

«Vaig haver de ser forta: em vaig alliberar de la moral. I també vaig ser gèlida. Havia iniciat un procés de canvi de sexe —de canvi mental de sexe, vull dir—, i vaig tornar una roca, freda com el gel. Havia d'escriure des de la masculinitat. [...] En el transcurs d'aquell viatge vaig guanyar el dret de parlar, i he de dir-te que era un dret que només posseïen els homes» (Janer 2002: 25).

Un altre espai molt present és Mallorca. George parla de la seva estada i de les impressions que li causaren els mallorquins i els seus costums: «Em constava entendre-la, aquella gent, perquè estava convençuda de la bondat natural dels homes i no creia que ningú vingués al món amb la marca cruenta del pecat. Els mallorquins d'aquell temps em varen fer dubtar» (Janer 2002: 12). També podem observar com l'autor posa en boca de George expressions mallorquines, suposadament per apropar el narrador-personatge més a fons al

---

17 Vg. S.A. «Condicció social de la dona al llarg dels segles XVIII, XIX i XX», Institut Montilivi <<http://www.iesmontilivi.net/arees/Ciencies/%20Socials/web/2Bat/HistoriaComuna/apunts/00General/condiciodona.pdf>> (sense data) [consulta: 13/05/2015].

lector, perquè participi d'una manera més activa en la lectura i visqui en la pell de Sand: «De tenir-lo —com dieu a Mallorca— agafat pels collons» (Janer 2002: 103). També hi ha petites explicacions metalingüístiques: «La paraula *son*, que precedeix els noms, sovint personals, per formar topònims que indiquen unes terres, una possessió, és una contracció de *ço* i *d'en* i vol dir “això és d'en”, per la qual cosa ve a significar “això és d'en Vent”». (Janer 2002: 140); també: «Uix, uix...! El sentia sovint i vaig pensar que aquell crit era la imitació dels grunys dels porcs. [...] Però els etimòlegs no el consideren la imitació d'un renou natural, aquest crit, sinó que es tracta d'una interjecció derivada de la paraula *ostium*, el significat de la qual és “porta”. S'aplica als porcs, però també a les persones, quan se'ls indica que prenguin la porta i se'n vagin» (Janer 2002: 141).

Pel que fa al temps de la narració, seria una «novel·la de desenvolupament» perquè, com ja havíem dit anteriorment, els fets se succeeixen en períodes de temps llargs i narren la vida dels personatges. A *George*, veim que la protagonista explica així com va viure la seva vida, de manera que vol informar el seu destinatari (l'escriptor Gabriel Janer) d'alguns detalls íntims que es desconeixien d'ella: «Ben segur que t'he explicat moltes coses que tu ja coneixes; d'altres, més íntimes, ningú en sabia res» (Janer 2002: 208). L'amplitud (el temps que ha tardat George a escriure la carta) no s'especifica a la novel·la. L'abast és el moment en què George comença el seu relat i és tot just en rebre la carta de Janer: «En començar l'hivern de 1989» (Janer 2002: 9). L'obra no segueix un ordre cronològic dels esdeveniments, sinó que contínuament fa salts temporals propis del gènere epistolari (ella va relatant els fets així com els recorda i com els ha viscut); així, hi predomina l'analepsi en què la narradora tracta temes del seu passat.

3.3. Personatges principals

3.3.1. Aurore-Lucile Dupin

Més coneguda popularment com a George Sand, va néixer a París l'any 1804 i hi va morir l'any 1876. Fou un personatge que va tenir una gran influència i, també, fou molt polèmica. Des del moment en què decideix dedicar-se a la literatura, serà quan triarà un pseudònim masculí per poder entrar més fàcilment als ambients reservats, fins aleshores, als homes. El fet d'adoptar pseudònims masculins per part de les dones escriptores o artistes era

un fet molt habitual en aquella època, si volien que les obres literàries es publicassin i també, d'aquesta manera, evitaven que les obres fossin qüestionades pel fet de ser dones —per exemple, en el cas català tenim a Caterina Albert que signava com a Víctor Català—. Així, ella vol experimentar la llibertat i la manera de fer-ho és adoptar un rol masculí: es vestirà amb una indumentària d'home, cosa que resultava molt escandalós.

«George fou una dona compromesa amb la construcció de la pròpia virilitat: un difícil camí, una aventura plena de perills desconeguts. A vegades han dit: La més gran llegenda de l'ambigüitat andrògina, del misteri. Vaig fomentar-la, aquesta diabòlica foscor. I em vaig vestir de dandi, però era un dandi amb cony, exquisit i canalla, com si hagués de cantar, la mirada cínica, còmplice, en un cabaret berlinès» (Janer 2002: 33).

Afirma que, vestida d'home «em deixaven entrar als llocs reservats exclusivament als homes, assistir a les reunions on es prenen les decisions polítiques, on es conspirava, a les tertúlies literàries, als debats públics» (Janer 2002: 76). Els homes gaudien d'una plena llibertat, i aquesta (vestir-se d'home) creia que era la manera més fàcil de poder formar part de l'ambient, l'acceptassin o no.

La seva infància no fou precisament fàcil i un fet que la marcà molt va ser l'enfrontament entre la seva mare i la seva àvia. La primera procedia d'una família molt humil i de poca cultura, mentre que l'àvia era una aristòcrata culta. George Sand necessitarà l'àvia per la gran estima que sent per la cultura i pels llibres, i, per altra banda, necessitarà la mare per sentir l'afecte matern, tot i que la mare sempre es mostrarà distant a l'hora d'oferir-li amor. Un any més tard, es produirà la separació entre mare i filla, ja que la primera decideix viatjar a París sense ella. A partir d'aquí, l'àvia s'encarregarà dels seus estudis i això, marcarà un canvi molt gran en el seu procés d'aprenentatge. La manca d'afecte que va haver de suportar George Sand al llarg de la vida possiblement es reflectirà en la quantitat de relacions amoroses que va tenir, de les quals mai no va arribar a sentir-se satisfeta. Un altre cop dolorós que va rebre fou la mort de l'àvia, i és en aquest moment en què tornarà a aparèixer la mare de George per assegurar el futur de la filla i tenir-la, per dir-ho d'alguna manera, controlada. Com que era menor d'edat havia de fer el que deia la mare, i això la turmentava: «Aviat vaig deixar d'esser aquella jove ardent, somniadora, viril i alhora mística que muntava a cavall pels costers de Nohant, que feia de la vida una bella ventura. Vaig estar malalta i em vaig voler morir» (Janer 2002: 58). Passat un temps, la mare decideix passar uns dies amb Aurore a casa

d'uns amics del seu pare. És aquí on coneix qui serà el marit de George i qui marcarà profundament la seva vida: Casimir Dudevant. Un altre amor que la marcà fou el músic Frédéric Chopin.

3.3.2. Casimir Dudevant

Com descriu la narradora, el jove Casimir era «elegant, esvelt i alegre»; també «és un ésser bo, desinteressat i honest, és l'home que em fa sentir segura, sense pors; que m'ensenya a no resignar-me, que m'empeny a prendre entre les mans les regnes que menen la meua vida» (Janer 2002: 59). De qualque manera el veu com a una escapatòria, que li proporciona una vida fàcil. Aviat naixerà el seu primer fill, Maurice Dudevant. Però descriu que no trobarà la satisfacció i l'amor devora el seu home: «Era complaent amb mi i estava satisfet de l'infant que esperàvem; però era insensible a la meua solitud, als meus somnis» (Janer 2002: 63). Així i tot, ella intenta ésser-li fidel ja que diu que n'està enamorada i veu, en un principi, en l'adulteri un pecat. La insatisfacció es fa cada vegada més patent i començarà a tenir relacions amb altres homes. S'enamorà de Stéphane i tingueren una filla anomenada Solange. El matrimoni (Casimir i Aurore) tindrà dos fills; Casimir intentarà veure-la com una filla seva. La narradora explica: «Feia temps que tothom sabia que el meu home corria rere les joves del servei [...] I Casimir no era un déu. Ell era dèbil i jo era forta. Podia, doncs, exercir aquell poder i tractar d'escapar-me lluny: en un lloc on pogués estimar qui volgués, lliure de les traves que m'imposava el matrimoni» (Janer 2002: 71). Ja cap al 1831 decideix abandonar el marit i instal·lar-se a París on desitjarà dedicar-se a la literatura. Per la seva part, Casimir arriba a acceptar totes les condicions que George exigeix. Malgrat això, ja en la seva vellesa, ell escriu una extensa carta a Napoleó III demanant-li que se li concedeixi la legió d'honor, perquè, com a marit de George Sand, havia sofert molt al seu costat. Tal com podem veure a la novel·la: «No mereix la més alta distinció de la seva pàtria aquell home que es casa amb una dona i, de sobte, s'adona que ha tornat un mascle? Napoleó se'n va riure» (Janer 2002: 159). Per tant, veim que Casimir fou un altre amor perdut amb qui tampoc va aconseguir la felicitat.

3.3.3. Alfred de Musset

Era un dandi que encarnava el perfil romàntic: «El romanticisme de Musset és exquisit i càustic, com era ell: deliciós i alhora detestable, sentimental i cínic» (Janer 2002: 89). La fascinació de George cap a ell fou immediata, ja que compartien els mateixos ideals romàntics. Aquesta relació, juntament amb la de Frédéric Chopin, foren les que marcaren més la protagonista.

Els dos amants viatgen a Venècia, però, pocs dies després, George Sand cau malalta. Els primers dies, Alfred de Musset la cuida, però en veure que la situació s'allarga, comença a tenir altres relacions: «Em deia que no volia saber res, dels meus mals, que no consentia de ser esclau de ningú» (Janer 2002: 94). Mentre, el metge que la cuida, Pietro Pagello, a mesura que la va coneixent, sent una gran fascinació per ella. Poc temps després, Alfred també emmalalteix de gravetat. Trobam una carta que Sand escriu a Pagello declarant l'amor que sent i que, per tant, no pot ocultar:

«¿Tendremos bastante prudencia y ánimo, tú y yo, para ocultarle nuestro secreto durante un mes? Los amantes carecen de paciencia y no saben ocultarse. Si yo hubiera tomado una habitación en el albergue, habríamos podido vernos sin hacerle sufrir y sin exponernos a verle furioso en cualquier momento. Tú me hablas de perdonarle; la compasión que me causa su estado me lleva a seguir su consejo; pero mi razón me dice que este perdón sería un acto de debilidad e imprudencia, del que pronto me arrepentiría. Su corazón no es malo y su fibra es muy sensible; pero su alma carece de fuerza y de verdadera nobleza. Y hace vanos esfuerzos para mantener la dignidad que no tiene» (Venècia, final de febrer de 1834) (Caballé 2014).

Torna a París amb Pagello i Musset no té més remei que deixar-la partir, ja que comprèn que també va actuar malament quan estava malalta.

3.3.4. Frédéric Chopin

El músic Frédéric Chopin fou un altre gran i darrer amor. Chopin és d'idees progressistes. Immediatament, Sand sent atracció per ell i desitja conèixer-lo: «L'aparença fràgil, quasi femenina, de Chopin em féu sentir una estranya atracció. La que experimentava sempre que em trobava un amant trencadís i precari, com necessitat de la meua força. Potser

era la manifestació d'una llei molt profunda de la natura: els extrems s'atreuen, de la mateixa manera que els pols oposats d'un corrent elèctric» (Janer 2002: 125). Chopin fou un home malaltís i és quan ella decideix endur-se'l a un lloc on hi hagi un clima idoni perquè pugui recuperar-se. El destí que trien és Mallorca; uns mesos després surt un llibre molt conegut que és *Un hivern a Mallorca*, i que com bé sabem, explica la seva estada a l'illa amb Chopin i els seus dos fills. Gabriel Janer ens mostra com imagina la impressió que Mallorca degué causar a Sand: «L'illa fou el paradís que havíem vist només en somni. Sovint, emperò, aquells que els habiten, els paradisos, tendeixen a la vida selvàtica i boscosa [...] Allà se'm trabucaren alguns principis que havia tingut per inamovibles: pensava trobar-hi els bons salvatges i hi vaig descobrir una pesta de gent mesquina, envejosa i cruel» (Janer 2002: 130). La pobresa en què vivien els mallorquins és una de les coses que més la va impressionar.

Els dies se succeeixen i Chopin emmalalteix. Els metges diuen que es tracta d'una malaltia contagiosa i això fa que hi hagi certa alarma. És així que són expulsats de Son Vent (la casa on habitaven a Palma abans de la seva estada a Valldemossa) per part de l'amo per evitar el contagi. Trobaren, però, refugi a una cel·la de la Cartoixa. Allà, enmig de la més absoluta soledat, George el cuida com si fos la seva mare. Viurà moltes penúries, perquè ningú no els ajudarà. Llavors tornen a Nohant. Un aspecte important que marcà molt Sand fou la mala relació que tingué amb la seva filla, cosa que també va afectar el matrimoni: «Passats més de set anys, durant l'estiu de 1847, quan arribà finalment la ruptura, vaig adonar-me que na Solange no havia estat al marge de la crisi que ens féu desembocar en la separació [...] Havia estat sempre un infant rebel i peresós, una mica dèspota, que imposava la seva voluntat a força de rebequeries» (Janer 2002: 159). Finalment, Chopin i Sand acaben separant-se i ell mor de tuberculosi.

L'extensa carta que George Sand dirigeix a l'escriptor Gabriel Janer finalitza dient que ha escrit tot allò que ella viscut, que li ha mostrat la seva ànima:

«Ben segur que t'he explicat moltes coses que tu ja coneixes; d'altres, més íntimes, ningú en sabia res. T'he parlat de mi com m'hauria agradat veure'm; d'en Frédéric, com l'havia vist al llarg d'aquell temps que vàrem viure plegats a París, a Mallorca, a la casa de Nohant. Ell ha contat la seva història a través de la música, i la seva malaltia, i les pors que varen turmentar-lo» (Janer 2002: 208).

4. Anàlisi de la novel·la *Tigres*

L'obra ens explica la història d'una família de banquers mallorquins. Ens presenta la investigació de la mort del darrer membre d'aquesta família, Joseph D. Cohen. Aquest apareix assassinat al seu apartament de Ginebra i les causes de la mort es remunten a un suposat compte pendent amb els negocis. L'assassinat del protagonista és simplement una excusa per mostrar tot el que s'amaga darrera cada personatge: l'ànsia de poder, la hipocresia... són els principals ingredients que teixeixen la història. Podem pensar que hi ha moltes semblances entre el personatge fictici David Cohen i el real Joan March Ordinas (fundador de la Banca March). Per tant, podríem dir que Gabriel Janer agafa elements reals per crear la seva obra i els va mesclant amb elements ficticis que donen joc a la trama. No només podem comparar aquest personatge, sinó que també hi ha coincidències amb altres personatges reals:

«Dante, un feixista italià, amant de l'àvia Lorena (àvia de Joseph Cohen). Dante està inspirat en el Conde Rossi, ja que és un impostor que es feia passar per aristòcrata i que, “on passava, ordenava que afusellassin els rojos”. Fins i tot Gabriel Janer hi introdueix algun personatge real, com la cantant Maria Callas, o en crea d'altres a semblança de personatges reals més recents, com Angelica Corti, una actriu pornogràfica i diputada al parlament italià, clarament inspirada en Cicciolina» (Rosselló 2007: 39).

L'àvia Lorena és un personatge que encarna el desig de poder i que és capaç de qualsevol cosa per tal d'obtenir beneficis. Intenta que el seu nét sigui un triomfador en els negocis: «Sé que triomfaràs, Joseph. Els teus ulls no menteixen. Els teus ulls dels humans, implantats de front i no a cada costat de la cara» (Janer 2007: 9). Veim que és la responsable de la mort dels pares de Joseph per tal de dur el control de la banca i també és responsable de la mort del seu espòs. Així, ella ha tengut el poder per criar el seu nét, per poder convertir-lo en un «tigre dels negocis». Joseph es converteix en un home ple de temors i de contradiccions que no és capaç d'estimar perquè ha estat privat d'aquest sentiment i sumit en el poder per part de la seva àvia. Això ho veim quan es deixa matar per la seva amant Judith Benjamin enmig d'un joc sexual. Finalment, així com avança la història, podrem veure les similituds que hi ha entre Joseph i el jutge Marcel Lafont, ja que aquest demostrarà que també està enamorat de Judith i correrà la mateixa sort que Joseph Cohen. Acabarà morint a mans de Judith, pel desig propi, per tal que ella pugui fugir de la llei.

4.1. Narrador

El tipus de focalització de *Tigres* és externa. Com explica Antoni Teruel:

«Considerarem una focalització externa quan el focus que mira és situat en un punt exterior a la història que es narra. Aquesta tècnica sovint és utilitzada per a iniciar capítols i per a introduir nous personatges. Implica, d'altra banda, una pretensió d'objectivitat o un domini distanciat sobre els personatges, ja que els elements interns són vistos des de fora. En el primer cas, el punt focal pot focalitzar elements perceptibles i no perceptibles. Té poder per veure la totalitat física i psíquica de l'obra» (Teruel 2008: 14).

El narrador explica molt detalladament allò que pensen i senten els personatges. És com si estàs dintre dels seus pensaments i sentits: «Va percebre una estranya olor d'agre i la retingué en la memòria del nas [...] S'emportà el record d'aquella pudor terres i mar enllà, fins que amb el temps arribà a diluir-se com s'esborren les velles fotografies» (Janer 2007: 87). Quant a l'estil narratiu, hi abunda l'estil directe: «La veu de la criada ressonava solitària enmig del silenci: —Fa més de dotze hores que no ha menjat res, dona Lorena. Necessita un poc d'aliment. Què vol?» (Janer 2007: 27). A vegades hi és present la subjectivitat del narrador: «Poc abans de morir, l'àvia Lorena volgué confiar-li alguns secrets familiars. És probable que les històries que decidí contar-li no fossin del tot certes» (Janer 2007: 37). També hi ha monòleg interior per part de la butaca de l'àvia Lorena que parla d'ella:

«Sóc vella i sàvia alhora. De fusta noble, estapissada d'estopa, folrada de seda. Amb tants d'anys que dona Lorena va asseure's sobre meu, vaig arribar a entendre algunes de les raons que donaren sentit al seu viure, els principis que marcaren el seu caràcter, aparentment dur com una roca. No és fàcil de dir els insectes que transitaren a l'interior de la seva ment: una processó d'escarabats i papanúvies que dissenyaren els mapes de les seves cobdícies, sempre al servei de la banca familiar, la gran obra de David Cohen, el pare» (Janer 2007: 190).

Per tant, és un narrador en tercera persona que es situa al marge dels personatges del relat i ho sap tot dels personatges: «Ho pensava sovint, encara no s'hauria atrevit a explicar-ho en veu alta» (Janer 2007: 82). Segons la informació de què el narrador disposa, és un narrador omniscient perquè, com hem dit, sap més coses que el personatge mateix, fins i tot el que

pensa. Quant al punt de vista seguirà una omnisciència neutral en què el narrador en tercera persona ho sap tot dels personatges però no dóna les seves opinions.

No sembla que hi hagi cap narratori. Els lectors poden identificar la figura de Joan March en el personatge de David Cohen. De fet l'autor real, en la novel·la posa elements que fan que el comparem al banquer. Però el que pretén demostrar Janer Manila al lector és com el poder transforma la gent. Per això construeix uns personatges que encarnen aquest perfil.

4.2. Espai i temps

L'espai principal, que seria el lloc on troben el cos de Joseph D. Cohen, és el seu apartament de Ginebra: «Tenebrós i bell, el príncep de les finances, Joseph D. Cohen, fou trobat assassinat, estès sobre el llit, al seu apartament de Ginebra. El descobriment es produí en les primeres hores d'una tarda de setembre» (Janer 2007: 32). Un altre espai molt significatiu i que tindrà un gran impacte en la infantesa de Joseph és el col·legi on va estar reclòs. La intenció de l'àvia Lorena en deixar-lo allà era que «li retornassin aquell infant malenconiós i trist transformat en el cadell d'un tigre» (Janer 2007: 15). Però allà, va viure emparat pel germà Miquel i fou una relació que el marcà molt: «Hi havia en aquella relació una difícil sexualitat contiguda que el germà Miquel no permetia que es manifestàs [...] Va ésser una relació difícil d'entendre i, perquè ningú no l'entenia, no va ésser obscena. I varen ésser feliços de la millor manera que es pot ser feliç: d'amagat de tothom» (Janer 2007: 20). Aquest és un espai simbòlic, atès que va marcar la seva personalitat i que és on va descobrir que no volia créixer perquè volia sentir-se estimat, un sentiment que només li havia ofert el germà Miquel.

Quant al temps, *Tigres* seria una «novel·la de crisi» en què els fets se succeeixen en un període de temps més bé curt. Quant a l'ordre, veim que el narrador no conta els esdeveniments d'una manera cronològica, sinó que fa salts temporals per mantenir l'intriga. És a dir, podríem parlar també d'analepsi (conta uns fets que ja han passat). L'argument gira entorn de l'assassinat de Joseph, però enmig de tot això també hi ha la mort dels seus pares en un accident d'avió, també ens presenta la vida de l'àvia Lorena, de Marcel Lafont, de Judith Benjamin, etc. Pel que fa a la velocitat, en aquesta novel·la, no s'especifica la durada ni l'extensió del discurs, a diferència de les altres dues.

4.3. Personatges principals

Els personatges de les obres vistes fins ara, Arxiduc Lluís Salvador i George Sand, són reals, amb alguna excepció com és el cas de Martí, el narrador de *La dama de les boires*, que sí que forma part de la ficció. En canvi, a *Tigres*, podem veure que hi ha moltes similituds amb la família March, però el nom dels personatges són ficticis i estan força transformats.

4.3.1. David Cohen

És el pare de dona Lorena i, per tant, l'avi de Joseph Cohen. David Cohen és inspirat en el financer Joan March Ordinas, fundador de la Banca March. Hi ha moltes referències que ens fan pensar en el banquer real. Així ens el presenta el narrador:

«Per a alguns adversaris David Cohen havia estat un home sinistre que havia iniciat la fortuna al servei de certes màfies dedicades al contraban d'armes [...] Per a d'altres, potser per a aquells que n'havien de treure algun profit, era un gran mecenes i un home intel·ligent capaç d'acumular una fortuna, alhora que cercava llocs de treball i riquesa. [...] David Cohen, el creador de la banca que porta el cognom de la família, havia començat a fer negocis de molt jove. S'havia dedicat a l'exportació de porcs grassos i alls» (Janer 2007: 81/86).

L'àvia Lorena explica al seu nét com era el seu avi David Cohen i també aquí, podem veure les grans similituds amb Joan March:

«El meu pare —considerava dona Lorena— fou un model d'home dinàmic. No li feia por el risc. Tampoc no n'hi feien els morts, com te'n fan a tu que tremoles només de pensar-hi. Era emprenedor i intuïtiu; capaç de fer cada nit un torcebraç amb l'atzar: una prova de força amb la fortuna [...] Des de la força que la riquesa atorga, el senyor David Cohen sabia controlar —es pot dir dominar?— les voluntats humanes. Fou calculador i tingué sempre una capacitat extraordinària per descobrir les febleses dels altres. Llavors sabia aprofitar-se'n de forma perversa i treure'n rendiment [...] Entenia cada negoci com una batalla que no podia perdre. I arribà a fer del guany comercial un joc imprescindible: més que retenir-los, els diners, preferia guanyar-los. Els necessitava obtenir de forma compulsiva» (Janer 2007: 87-88).

4.3.2. L'àvia Lorena

És el personatge més obscur i la que té el poder a dins la família Cohen. Ella intentarà, que el seu nét, Joseph D. Cohen, es converteixi en un tigre que sigui capaç de controlar el negoci. I la manera d'aconseguir-ho serà organitzant l'assassinat del seu fill Andreu i de la seva nora. També serà culpable de la mort del seu marit. Això fa que es converteixi en una figura mancada de sentiments, que només voldrà educar el seu nét per servir interessos econòmics, tot i que fracassarà en l'intent davant la mort de Joseph. Aquesta manca de sentiments que li demostra l'àvia tindrà un impacte molt gran en la vida de Joseph Cohen. Ella mateixa ja li demostra quan diu: «Tot això de què parles són residus sentimentals d'un temps allunyat. Deixa estar la tendresa, i la il·lusió de viure, i l'amor. Deixa-ho, tot això, per als subalterns. En alguna cosa han d'entretenir-se: que s'enamoren. El futur és en els ulls dels tigres» (Janer 2007: 10). Per tant, ella pretén que lluiti a qualsevol preu per aconseguir el poder. Hi ha alguns elements fantàstics com, per exemple, la butaca on va estar els seus darrers anys que continua parlant som si fos ella¹⁸ i també un collar d'escarabats vius que esdevé un símbol de la seva maldat (Rosselló 2007: 34):

«Es va vestir de negre. I es féu fer un collar d'escarabats vius, enfilats un a un amb una agulla [...] Una dotzena serien suficients: a la cuina, al jardí amagats entre les pedres, sota l'escorça dels troncs dels arbres. Llavors els féu travessar amb l'agulla i el fil sense que es morissin del tot. Mentre durà la cerimònia, exhibí aquella seductora crueltat alhora que presumia del collar: una joia d'escarabats vius, mentre gaudia de la sensació que li provocaven en la pell les convulsions de les petites, desesperades extremitats. Són pedres que es desesperen per sobreviure —es deia la senyora—, com els poetes. Els banquers i els poetes tenim una cosa en comú: necessitam sempre ni que sigui, un pessic de perillositat» (Janer 2007: 25).

Aquest personatge no es correspon amb cap personatge real de la família March.

---

¹⁸ El que diu textualment la butaca s'ha citat anteriorment en l'exemple que hem posat del monòleg interior.

4.3.3. Joseph D. Cohen

És la figura central de la història. Aquesta gira entorn del seu assassinat; al llarg de la novel·la s'intenta esbrinar-ne les causes i qui és el culpable de la seva mort, però enmig de la trama principal, anirem descobrint que allò important no és descobrir l'assassí de Joseph, sinó que tots els personatges que tenen a veure amb el cas, en realitat amaguen alguna cosa i es deixen endur pel poder. Joseph és un home ple de contradiccions, que no arriba a convertir-se en l'home poderós i sense escrúpols que la seva àvia desitja:

«Aquells que el coneixien explicaven que la personalitat d'aquell home era complexa i alhora enigmàtica. Però es tractaria d'una reducció insuportable si atribuïem aquesta complexitat i el misteri a les carències afectives que havien caracteritzat aquells anys d'infantesa, sempre reclòs en l'internat, només emparat per aquell frare llec que li contava contes abans d'adormir-se: “Això era un moix verd que només volia menjar ocells verds...”» (Janer 2007: 32).

Joseph mor a causa dels disparats de la seva amant Judith Benjamin quan es trobaven a l'habitació d'ell. El protagonista desitja que ella el mati i la raó podria ser perquè havia viscut una infància dura i mancada de sentiments: «[Judith i Joseph] Tenien en comú —explicaven alguns amics que els coneixien a tots dos—, cada un a la seva manera, la infantesa difícil i la memòria d'un temps en què s'havien sentit maltractats. Potser això els unia i els feia sentir forts. En parlaven sovint en la intimitat» (Janer 2007: 147). A la vegada, el jutge Marcel Lafont s'enamora també de Judith i veim que mor de la mateixa manera que Joseph, tal com Marcel li demana. L'explicació de la seva mort és perquè vol salvar-la de ser condemnada. Lafont explica el seu pla a Judith: «Demà dematí, firmaré l'ordre de llibertat i faré que, en poques hores, arribi al director de la presó. Escriuré que al nivell en què està la investigació no es troben indicis per encausar-te, que, amb tota probabilitat, l'única culpa que et poden atribuir és la d'haver jugat de forma imprudent amb una arma de foc» (Janer 2007: 228).

Tots ells són personatges que pateixen i que no troben un lloc on encaixar dins aquest món corrupte i hipòcrita. Com diu Pere Rosselló: «*Tigres* —i, especialment, el seu protagonista— és una metàfora de l'home contemporani, que es troba en un món en el qual els valors absoluts s'han dissolt i els límits han esdevingut ambigus, fins al punt de poder renunciar a la vida just per un segon d'amor» (Rosselló 2007: 40).

Aquesta altra figura tampoc es correspon amb cap personatge real.

5. Conclusions

Gabriel Janer Manila és un dels escriptors més importants de l'anomenada generació mallorquina dels 70. El dia que va decidir escriure la seva primera novel·la fou gràcies a un amic que li digué que n'hauria d'escriure una perquè sabia contar molt bé una història, segurament pel fet d'haver-ne escoltades tantes quan era petit. El que més li interessa contar és tot el que passa en el món, parlar dels problemes que sorgeixen, explicar-ho sempre des del seu punt de vista. Com ell mateix diu: «La literatura no és innocent, és a dir, l'escriptor no és innocent, sinó que quan escriu conta una història, crea uns personatges i unes situacions. I aquestes situacions, defineixen un temps i també defineixen la seva actitud davant el món, i defineixen allò que ell pensa del món i allò que ell veu. Per tant, és una forma de retratar-se, de fotografiar-se amb allò que escriu»¹⁹

Per a ell, la novel·la del segle XIX parlava de la realitat, però d'una altra manera diferent a la d'avui; es basaven en allò que es contava. Pensa que és fonamental que una novel·la conti històries perquè diu que crea a partir d'allò que l'impressiona del món real. La novel·la és una producció del llenguatge que parla d'una altra manera de la realitat. Les tres novel·les analitzades parlen d'uns personatges reals que existiren, però l'autor els confereix un aire de ficcionalitat perquè no és la seva intenció ser fidel als fets, sinó que vol crear una altra realitat diferent. Per això mateix, no podem parlar de novel·la històrica (tal com estan catalogades). Tot i que fa servir uns personatges històrics i una època real, teixeix tota una història de ficció que permet que el lector s'endinsi en un món complex en què es mescla la realitat i la ficció. I això ens indica que la realitat sempre és subjectiva i subjecta a canvis.

Els tres protagonistes comparteixen molts trets en comú, són éssers humans que viuen situacions límit, estan tensos i es barallen amb la realitat i amb la vida. Els personatges estan carregats de por, però són atrevits i també arriscats. Janer mateix ho explica: «Jo crec que tots els meus protagonistes són gent que transgredeix el temps i la vida que els ha tocat. No sempre en surten triomfants d'aquesta rebel·lió. La majoria de vegades en surten derrotats²⁰». També explica:

---

19 Entrevista a Gabriel Janer Manila (2014). Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.
<<https://www.youtube.com/watch?v=mKAu1GnbqyY>> [consulta: 02/04/2015]

20 *Loc. cit.*

«Jo vaig viure un temps en què la gent tenia molta de por i això va ser un tema que em va marcar molt. A les meves novel·les hi ha por i, sobretot, a les novel·les de la meua primera època. Després hi ha més burla, més ironia; a vegades, una visió del món una mica grotesca. Quant al sexe, a la meua primera època de narrador va tenir aquesta funció, és a dir, el sexe era una cosa més de la rebel·lió, de provocació. El sexe pot ser una forma d'alliberament. Vull que el lector s'engresqui amb els moments que hi ha sexuals o eròtics i que pensi que el sexe és en aquells moments una festa»²¹

Amb *La dama de les boires*, Gabriel Janer va voler crear una novel·la entorn d'un personatge mític, que fou el primer etnòleg del país i que va estimar sense límits la serra mallorquina. També volia parlar d'una de les seves grans amants, la pagesa Catalina Homar. Però a través d'ells, l'escriptor volia presentar uns temes del seu present. D'ella, en diu: «Catalina Homar és una dona que s'entrega a l'Arxiduc des de la misèria. És una dona que es ven a l'amo. I aleshores, allò que volia explicar és que quan la gent es ven, quan una terra es ven, encara que sigui per misèria, sempre en surts ferit, dolgut, marcat²²...».

De *George*, Janer diu que Aurore va quedar encisada de Mallorca, però també va partir odiant els mallorquins: «Em costava d'entendre-la aquella gent, perquè estava convençuda de la bondat natural dels homes i no creia que ningú vingués al món amb la marca cruenta del pecat. Els mallorquins d'aquell temps —ara les coses deven esser de forma distinta— em varen fer dubtar. De sobte vaig creure que sobre aquells homes i dones hi havien caigut tots els pecats originals» (Janer 2002: 12). El que volia explicar amb la novel·la, que tracta sobretot de la relació entre Chopin i George i de la seva estada a Mallorca, és «com els homes han anat degradant el paisatge. George Sand quan se'n va d'aquí diu una cosa terrible: «Allà on la terra és bella, generosa i fèrtil, els homes són egoistes i són malvats». A partir d'aquí, amb el temps, els homes han posat el paisatge al nivell de l'egoisme i de tot allò de dolent que havia atribuït George Sand als homes»²³.

A *Tigres* l'escriptor ens fa un retrat de la família March, però disfressant els personatges amb el nom Cohen. Allò que pretén és retratar una família l'única raó de ser de la qual és el poder. La trama de l'assassinat és només una excusa per donar a conèixer tot un conjunt de personatges febles, que tenen por i que no saben enfrontar-se al món. Un espai molt marcat és Mallorca i que ens ofereix «un retrat tangencial de la Mallorca del segle XX i

---

21 *Loc. cit.*

22 Entrevista a Gabriel Janer Manila (maig 2015) a la Universitat de les Illes Balears (vegeu pista 1 del CD).

23 *Loc. cit.*

per a mostrar-nos les causes que han caracteritzat la fesomia de la societat illenca. En aquest sentit, Joseph Cohen esdevé gairebé una metàfora de la Mallorca actual, que s'ha enriquit gràcies als negocis bruts i que enyora una plenitud perduda» (Rosselló 2007: 39).

Aleshores Lluís Salvador, George Sand i David Cohen (Joan March Ordinas) marcaren una època, foren incompresos per la seva extravagància i, per això, han arrelat fins arribar avui dia. Entorn d'ells s'han creat molts mites, alguns falsos; d'altres, més fidels. Gabriel Janer Manila ha creat unes obres que parlen d'ells i els rescata d'alguna manera perquè són personatges que han de ser recordats pel que significaren en aquell moment. I així ell els dona un altre sentit: no el de ser fidel als fets ni contar una biografia; sinó que, partint de la realitat, crea històries fantàstiques per poder expressar-se ell mateix, per explicar el seu present. Precisament per això fa literatura, per poder parlar de la realitat a través d'històries fictícies, però que t'ajuden, potser, a entendre el món.

Quant a la qüestió de com han anat evolucionant aquests personatges “històrics” o reals des de la primera novel·la (*La dama de les boires*) a la darrera (*Tigres*), en línies generals diríem que van de més verídica a menys. A *La dama de les boires*, Gabriel Janer va llegir molt sobre l'Arxiduc: va comparar diferents biografies (com quan, per construir el narrador ermità, va llegir llibres sobre pietat per cercar un to per a la seva narració), però va veure que moltes d'elles parlaven d'ell d'una manera molt superficial. Aleshores va ser quan decidí escriure una novel·la des del seu punt de vista: carregant-se el mite de l'Arxiduc. Però, com digué a l'entrevista, no vol fer una novel·la sobre la vida d'aquests personatges, sinó que li serveixen d'excusa per parlar del seu temps, per tal de fer reflexionar la gent. La novel·la, però, coincideix molt notablement amb la vida de l'Arxiduc i de Catalina Homar. L'únic element fictici és el narrador, un personatge inventat el qual dirigeix la carta a l'Arxiduc i li explica des de la seva òptica com va presenciar els fets.

Pel que fa a *George*, Gabriel Janer afirma que també va haver de llegir molt per conèixer bé el personatge: es va interessar molt en les múltiples cartes que ella escrivia. De fet, per escriure la novel·la, diu que es va servir d'una frase que George deia: «On el paisatge és bell i amable, generós i dolç, els homes són nefasts, perversos...»²⁴. En aquesta obra, tot i tenir molts punts en comú amb la biografia de George Sand, ja trobam més elements fictionals, és a dir, més *realisme màgic*. Ja en el començament de l'obra, ens trobam que la narradora és ella mateixa que escriu una carta des de la tomba on reposen els seus ossos.

---

²⁴ *Loc. cit.*

També el carter formaria part d'aquesta màgia, que permet la connexió entre George Sand i Gabriel Janer; el carter s'encarrega de portar-li les cartes i seria, per tant, un personatge imprescindible. Un altre element imaginari, que es troba en el capítol setè, és el moment en què un marquès mallorquí que s'enamora de l'escriptora se suïcida tres vegades. Tota aquesta inversemblança es mescla amb la realitat com, per exemple, és certa la nota explicativa del començament de la novel·la, en què Gabriel Janer havia de fer una conferència a l'Arqueològica Lul·liana, també els personatges presentats són éssers reals (Napoleó, Casimir Dudevant, Karl Marx, etc.). Podríem dir que tots ells «defineixen tota una època i ens avancen el que serà el nostre món, *George* és una profunda investigació entorn de la veritat eterna de l'ésser humà» (Rosselló 2007: 38).

Quant a *Tigres*, és la novel·la més dissemblant. De la mateixa manera que les altres dues, l'escriptor se serveix d'uns personatges que han estat reals (l'empresari Joan March Ordinas), però en aquest cas estan més dissimulats. Janer inventa un personatge que és banquer i que s'assembla molt al real; d'aquesta manera, té més llibertat per poder dir la seva, per ser més crític amb els personatges. Com ja havíem dit anteriorment, altres personatges que tenen semblances amb personatges reals, són: Dante, un feixista italià que és l'amant de l'àvia Lorena. Aquest, està inspirat en el Conde Rossi, qui es feia passar per un fals aristòcrata que fou enviat per Mussolini a Mallorca l'any 1936. També Maria Callas, una cantant nord-americana d'òpera. I una altra, Angelica Corti basada en Cicciolina, una actriu pornogràfica i diputada del parlament italià (Rosselló 2007: 39). El banquer Joan March, així com els altres personatges reals, són els principals elements que Janer se serveix per construir una història que va transformant a la seva manera. Alguns elements propis de la fantasia serien: el collar fet d'escarabats de l'àvia Lorena i que es converteix en un símbol de la seva maldat, la butaca on ella seia arriba a parlar per ella, la criada eivissenca que vol caçar el darrer badall de Lorena i guardar-lo en un tassó i també, el fet que Joseph col·leccioni sabates que respiren i que, de fet, cap el final de l'obra, regala una d'aquestes sabates extravagants a la seva criada. (Rosselló 2007: 40).

En definitiva, arribats a la cloenda del treball, podem dir que són tres protagonistes que han viscut situacions límit, que s'enfronten a la realitat i a la vida i que, moltes vegades, tenen por però, que de totes maneres, s'arrisquen perquè no estan conformes amb el que veuen. Malgrat aquesta lluita, per moltes circumstàncies en surten derrotats.

El que més destacaria és la capacitat que té Gabriel Janer per tractar la realitat: escriu novel·la per poder parlar i discutir del seu present. Crea un món fictici en què és capaç de fer pensar al lector sobre la situació del moment. I així ho hem vist (a l'entrevista de l'apèndix): s'ha hagut d'enfrontar a moltes crítiques —com amb la família de l'Arxiduc per haver escrit *La dama de les boires*— per haver-se expressat i dir tot allò que pensava sobre el tema en qüestió. I ja ho digué ell a l'entrevista, una frase que particularment em va agradar molt: «Quan un escriptor escriu una novel·la, la idea que té més lluny del seu cap, el que no pretén en absolut, és agradar a tothom²⁵».

---

25 *Loc. cit.*

6. Apèndix

Transcripció de l'entrevista amb Gabriel Janer (11/05/2015)

Dilluns 11 del mes de maig del 2015 vaig fer una entrevista a l'escriptor Gabriel Janer a l'edifici Ramon Llull per conèixer més a fons la seva tasca i per saber com va concebre les novel·les que he tractat al llarg del treball. Així doncs, va ser una entrevista profitosa, en què vaig descobrir algunes coses que desconeixia i que no havia sentit en d'altres entrevistes. A continuació transcriu les preguntes i les respostes que molt amablement va concedir-me.

Cal dir que hem seguit el criteri de transcriure els mots de l'autor amb una absoluta fidelitat: amb conservació dels trets dialectals, les vacil·lacions, les incoherències, etc. Això no obstant, quan alguna frase es repetia molt seguidament, hem decidit eliminar-la.

🕒 **Què és la novel·la per a vostè?**

Avui en dia poden ser tantes coses la novel·la... Si jo m'ajusto a l'idea que tenien a l'es segle XIX o a començaments del segle XX, la novel·la era una altra manera de parlar de la realitat. És a dir, no era una crònica, no era una història real... no era res de tot això. Però parlava de la realitat i la realitat era la base d'allò que es contava i d'allò que es narrava, d'allò que constituïa la novel·la. Jo crec que tot això està molt vinculat a lo que és en realitat contar històries, narrar històries. A mi, m'agrada que la novel·la conti històries. Al cap i a la fi les meves novel·les estan plenes d'històries laterals i que se bifurquen. Per mi segueix essent una producció del llenguatge, una creació del llenguatge a través d'allò que te marca o t'impresiona o t'afecta d'una manera especial del món real. Perquè a la novel·la no hi agafes tot el món real, és a dir, agafes tot allò que t'afecta. Unes coses passen a ésser utilitzades per l'escriptor i d'altres s'escriuen en passa de llarg. I per què això? Suposo que és qüestió de sensibilitat per uns determinats temes i unes determinades coses. Per mi la novel·la segueix essent això, és a dir, una producció del llenguatge que parla d'una altra manera de la realitat.

🕒 **És a dir, vostè parla sobre allò que l'impresiona?**

Sí, sobre allò que m'atreu en un moment determinat i que té alguna cosa d'estrany. M'agrada o m'atreu allò que té alguna cosa d'estrany, de misteriós o d'inquietant.

🕒 **Per què escriu sobre personatges reals a dins unes històries?**

En aquests casos jo he utilitzat personatges històrics que han viscut una vida real. No sempre ho faig, poques vegades ho he fet. És a dir, sa majoria de novel·les meves són personatges inventats. Naturalment que se basen en personatges reals moltes vegades. Però no te'n dones compte i veus que aquell personatge té tant de tu que te com a espanta, tot això hi és. Però és cert que en aquestes tres novel·les de ses quals me parles jo he utilitzat personatges històrics.

🕒 **Com veu el límit entre imaginació i realitat?**

Mai he pretès contar d'una forma fidel sa realitat, ni amb aquestes ni en cap altra novel·la. És a dir, no vull fer una crònica de sa realitat, però sí que pens que qui ho fa és ben legítim i que pot donar una gran novel·la. No discutec altres estratègies ni altres formes de fer.

🕒 **Però tant de *La dama de les boires* com de *George*, sí que sembla que és bastant real si ho comparem amb les biografies.**

No he pretès fer novel·la històrica, en cap moment. Jo no vull fer una novel·la sobre s'època, sa vida, sa història de s'Arxiduc. No vull fer una novel·la sobre sa vida i s'època i s'entorn de George Sand. Jo me vull servir de s'Arxiduc i de na Caterina Homar i d'aquests personatges, que són històrics, per parlar de mi i des meu temps. Jo parl de mi i no des temps de s'Arxiduc. Allò és s'estratègia, allò és sa forma de fer-ho. És sa forma de servir-me d'uns personatges que han existit; que no han existit, segurament, com jo els pint a sa novel·la perquè jo en faig sa meva pròpia lectura i, sobretot, jo els pos an es servei d'una causa actual. Jo vull dir unes coses des meu temps, an es meu temps. Jo vull fer reflexionar, impressionar, afectar o emocionar sa gent des meu temps, amb uns problemes des meu temps. Que llavors

aquest problemes els tracti a través d'uns personatges històrics i ho traslladi tot a un altre moment per lo que sigui, perquè en aquell moment me va bé o m'ha cridat s'atenció o m'ha seduït. Jo no he pretès fer cap novel·la històrica que recreï una època.

🕒 **Així idò, si no ha pretès fer novel·la històrica, podria considerar-se novel·la psicològica?**

Avui en dia a sa novel·la hi ha de tot. Sa novel·la actual és s'herència de molts d'anys de novel·la, no només de novel·la sinó d'altres coses que serveixen per contar històries. La novel·la actual està influenciada o marcada per un ventall ample d'estratègies literàries. Jo crec que som incapaç de fer una novel·la de tipus psicològic. Jo sí que crec que de vegades a ses meves novel·les hi ha personatges que tract de gratar-los un poc, d'entrar-hi en aquell personatge. Molt sovint he tractat d'explicar ses seves actuacions o ses seves actituds; a vegades es seus errors o ses seves bestieses perquè són d'aquella manera duits a uns límits. Clar que de tot això té molt de psicològic, [...] A mi, m'ha interessat més parlar d'aquest personatge en funció d'un temps i d'una col·lectivitat i d'un món. És a dir, en tot cas seria fer psicologia des temps que m'ha tocat, més que psicologia des personatge que faig servir. Perquè de vegades faig servir personatges estranys, que són un poc esperpèntics i tot això està an es servei de subratllar aquell primer embrió que hi havia a sa novel·la, que era dir: «mira, a jo, m'agradaria ara dir-li a sa gent des meu temps això, parlar-li d'aqueixa percepció que tenc sobre el món en què visc».

🕒 **Així com a partir de l'obra *L'Abisme*, començam a veure un Gabriel Janer més revolucionari, podríem considerar que aquestes tres novel·les són literatura de denúncia? Totes les seves obres volen expressar alguna cosa?**

Sí, en absolut. Primer de tot, a *La dama de les boires* jo intent carregar-me es mite de s'Arxiduc. Això ho vaig fer amb tota s'intenció. Jo no podia entendre, a mesura que llegia coses sobre s'Arxiduc i m'assabentava sobre sa seva vida i de sa seva obra, no podia entendre com una persona culta, preparada científicament, com a molt civilitzada, venia de s'Europa més civilitzada de s'època. Aquesta persona ve a Mallorca i tothom que se li acosta en surt malament, en surt nafrat, en surt amb ferides. Jo no podia entendre com una persona

civilitzada no és capaç d'evitar ses ferides que ell mateix produeix. Aquesta era sa qüestió central que després aquesta qüestió la pots extrapolar a s'actualitat i allà on vulguis. Quan jo escrivia *La dama de les boires*, ara ja fa 30 anys que la vaig acabar d'escriure l'any 1985. Ara s'ha publicat una edició nova, que encara no ha sortit o que està a punt de sortir, que l'ha feta Ensiola (Editorial) perquè enguany és s'any de s'Arxiduc i aquesta editorial va pensar de treure aquesta nova edició. Hi ha un pròleg en aquesta nova edició d'en Pere Joan i Tous, que és un catedràtic d'universitat que està a s'universitat alemanya de Konstanz, i hi ha un pròleg que està molt bé perquè fa una disecció i una desmuntada de s'Arxiduc impressionant. Entre ses coses que diu, parla que sa novel·la pretén establir un diàleg entre s'Europa de s'Imperi austríac i un diàleg entre Europa i ses illes mediterrànies encara en un estadi de ruralisme i de caciquisme. En Pere Joan i Tous és amic meu i per un mallorquí ser catedràtic d'una universitat alemanya ningú pot imaginar-se lo que ha hagut de passar, perquè ets alemanys t'escolten amb un oïda especial i per poc que pugui sonar an es teu discurs que tu no ets alemany ja se te tanquen totes ses portes. En realitat aquesta és la sisena edició de *La dama de les boires*, perquè se n'han fetes, amb aquesta cinc, en català i una en alemany, que se va fer fa 11 anys.

🕒 **Si de *La dama de les boires* i *George* veim que clarament que parla de la vida de l'Arxiduc i de George Sand respectivament, podem dir que *Tigres* es basa en la vida del banquer Joan March Ordinas, si veim que no apareix el seu nom explícitament? Era la seva intenció escriure sobre aquesta figura?**

No era sa meva intenció fer un retrat de sa personalitat i de sa vida de Joan March, en absolut. Ara, clar, és un personatge seductor, Joan March, i a jo me va servir bastant de base. De *George*, hi ha una cosa que m'agradaria dir, que havia tengut una especial atracció pes personatge, potser pes personatge tòpic que coneixem, no ho sé. *Un hivern a Mallorca* me pareix un llibre excel·lent. *S'Histori de la meva vida*, s'autobiografia que ella va escriure. Jo vaig llegir molt de George Sand per fer aquesta novel·la: una muntanya de llibres, tenc una col·lecció de biografies, d'estudis, de coses sobre George Sand. També tenc volums de ses cartes, volums així (fa el gest) de gruixats, de lletra molt petita i n'hi ha 20 de sa col·lecció de cartes de George Sand. Jo només vaig llegir, o bàsicament vaig llegir, un volum que va escriure des de Mallorca i són moltíssimes perquè va ser una dona de molt d'escriure cartes i,

segurament, lo millor de sa seva literatura està a ses cartes. I una d'aquestes cartes, que escriu ja no des de Mallorca sinó quan just se n'anava de Mallorca, a una carta que escriu quan és a Marsella (a Marsella hi varen estar un temps, perquè Chopin no se tornava a trobar bé i varen decidir estar un temps a Marsella fins que se recuperàs) i escriu una carta a un editor seu i diu una frase terrible, i jo vaig partir d'aquesta frase per escriure sa novel·la. Ella diu, ho afirma no diu perquè: «On el paisatge és bell i amable, generós i dolç, els homes són [...] uns fills de puta, els homes són nefasts, poca cosa, perversos, són mala gent». I a jo això me va servir molt aquesta afirmació de na George Sand. Però és que ella distingeix entre sa maldat humana enfrontada amb sa bondat de sa naturalesa. Ella és una dona que ve influenciada per París i per tot es món de sa filosofia. Ella és una dona que quan se'n va de París, perquè a París ja no pot pus, és una ciutat que ella considera corrompuda i ella cerca sa bondat i sa puresa de sa naturalesa, i ve a Mallorca recomanada per un i per s'altre. I se trobarà es bon salvatge, és a dir, sa bona gent primitiva i poc culta i poc civilitzada; un contrast amb sa societat parisenca amb sa que havia viscut. Ella ve aquí i en lloc de trobar-se amb això que espera, se troba amb una societat perversa, corrompuda, terrible que només cerquen fer negoci. Tothom li pren es pèl, tothom li roba; és a dir, si ella necessita ous, necessita llet perquè Chopin està malalt i necessita beure llet cada dia, li cobren quatre vegades més de lo que li cobrarien a un altre. Ella en una ocasió ho diu, no sé si surt a sa novel·la, diu: «S'únic mallorquí o mallorquina que no mos ha estafat ha estat una cabra que teníem»; perquè davant aquest fet de sa carestia que li posaven, ses coses que havia de comprar necessàries i bàsiques, com eren llet, ous i això, va decidir de comprar una cabra. I an es jardí de sa Cartoixa tenia una cabra i la podia monyir cada dia, i venia a dir: «sa cabra és s'única que a canvi de s'herba que li donam, mos dóna sa llet, no mos estafa».

🕒 **I per què els mallorquins feien aquests menyspreus a Chopin i Sand? Potser perquè venien de fora?**

Perquè sa gent no era aquella gent pura i neta i noble que ella esperava trobar en els primitius del sud, sinó que aquesta gent duien segles d'estar totalment agafats pes caciquisme, per sa corrupció... i clar, sa gent estava fatal i és lo que ella se troba. I llavors ella ho atribueix an això: aquesta gent duien segles d'esclavitud i, per tant, són com són per això.

Però jo la meva pregunta, quan escrivia *George*, era aquesta: jo de tot això havia de parlar d'avui, des nostre temps. Jo deia, George Sand distingeix entre sa bellesa, sa naturalesa, se troba amb una illa preciosa. Tant ella com Chopin, queden extasiats davant es paisatge de Mallorca i en queden, tot i que a vegades fa fred i que a vegades és incòmode, però ells se queden molt impressionats. Hi ha cartes de Chopin que parlen de sa bellesa de s'illa. Ells se troben amb sa bellesa d'aquest paisatge, d'aquesta terra, d'aquest mar, d'aquesta muntanya... És a dir, ells hi creuen amb aquesta bondat de sa naturalesa, en què se troben però veuen una gent fotuda, corrompuda moralment. Llavors sa pregunta que jo me feia, que jo li vaig voler transmetre a *George*, és que: passen es anys, han passat molt d'anys d'aquells fets i lo que hem fet es mallorquins durant aquest temps ha estat posar es paisatges i sa terra i la mar, que eren bells i purs, a força d'especulacions i negocis bruts posar-los a nes mateix nivell de s'immoralitat que George Sand havia trobat amb sos humans, amb sos mallorquins. És a dir, aquest procés de degradació de s'entorn, que podríem dir des de que se'n va George Sand fins an es nostre temps, hi ha hagut un procés de degradació de s'entorn, però ha estat un procés a través des qual es mallorquins hem posat es paisatges de s'illa, que eren bells i purs i esplèndids i lluminosos... els hem posat a s'altura de sa immoralitat en què havien arribats els éssers humans. I això és lo que volia contar jo a *George*; no m'interessava explicar sa relació amorosa de George amb Chopin o ses males relacions de George amb na Solange. Això és anecdòtic, això és es material des qual jo me servesc per contar una altra cosa i per contar una altra cosa des meu temps. I en *Tigres*, igual: jo me servesc d'uns personatges, que han estat reals i aquí estan més dissimulats, perquè jo pugui fer més lo que vulgui. I a partir d'aquests personatges si jo els tenc més dissimulats jo no dic «aquest personatge és Joan March», sinó que jo invent un banquer que se li assembla molt o un banc que se li assembla molt a la seva banca. Si jo m'ho invent i que he partit d'uns fets i d'uns personatges reals però jo els dissimul, aleshores jo tenc més llibertat i aleshores com que tenc més llibertat jo puc anar més envant, és a dir, puc esser més dur i més crític i més cruel per part meva amb sos personatges.

🕒 **És a dir, vostè escriu per posar el seu punt de vista.**

I tant. Per contar històries des des meu punt de vista. Jo no pretenc esser objectiu, jo no hi crec amb s'objectivitat. Jo sé que som subjectiu i que ho és tothom ademés; tothom te dóna sa seva, amb qualsevol cosa, sa seva visió del món o des tema des qual parla.

- ⌚ **Si comparam aquests personatges, la idea que es desprèn de cada un d'ells és l'ansia de llibertat i de frustració enfront d'una societat que no els entén. Per què aquestes figures han arrelat tant fins arribar avui dia?**

Aquesta és un poc sa meva aportació personal. És a dir, jo sé que vivim en una societat frustrant, vivim en una societat en tots els sentits baixa de sostre. És a dir, per què això? Se coneix que fa trenta anys hi ha una universitat? Jo trob que en trenta o quaranta anys (quaranta no ho sé però trenta sí que crec que fa que sa universitat existeix), ha passat molta gent per aquí, i se coneix a dins sa nostra societat? Sa formació que aquesta gent ha rebut a través de sa universitat ha anat per millorar sa qualitat de vida, sa qualitat de ses relacions, per millorar ses inquietuds culturals... Jo crec que qualche cosa sí que ha fet, no crec que això sigui totalment nul i zero. Però vivim en una societat molt perversa. Bé, basta llegir es diaris cada dia.

- ⌚ ***Tigres* diria que és la novel·la més complexa de les tres. Per què tant Joseph com Marcel Lafont moren de la mateixa manera, a mans de la persona que ambdós estimaven , Judith Benjamin?**

No exactament sa mateixa manera. És a dir, en Joseph hi ha una cosa que a mi m'encanta des personatge, crec que és lo més maco des personatge, en què li diu cap a un moment determinat de sa novel·la, li diu: «Mata'm perquè si no ho fas tu ho faran ets altres, ho faran ells perquè em volen liquidar. I si tu ho fas potser en trauràs un benefici». I això ho trob sensacional; és a dir, «visc a un món tan podrit que es volen desfer de mi, per tant, que tu en tenguís es benefici...» I s'altre, es jutge que s'enamora d'ella perquè an es fons ella és una dona enigmàtica però impressionant, no és un mal bitxo i s'enamora, i aleshores acaba de sa mateixa manera, però perquè és ell que li diu també.

- ⌚ **Quant al narrador, veim que de les dues primeres, els narradors són personatges que es troben a dins la història. Però a *Tigres* el narrador és extern i omniscient, és a dir, que no forma part de la història i ens mostra que té la capacitat de veure**

com pensen i senten els personatges. Aleshores, és intencionat que el narrador sigui diferent en les tres novel·les? Quina importància té, per a vostè, el narrador.

És un narrador omniscient. A mi, m'agrada molt i ara s'hi torna a anar an es narrador omniscient. Ara ses tendències més actuals de sa narrativa és tornar a nes narrador omniscient. És a dir, tu contes tot lo que saps, no és que ho sàpigues tot, sinó que contes tot lo que saps o tot lo que vols saber de tots es personatges. Tu lo que vols és comunicar de cada personatge. Jo per escriure *La dama de les boires*, és una obra que la tenc (ara l'he rellegida fa poc perquè hem fet aquesta nova edició) i jo, quan escrivia *La dama de les boires*, me trobava que havia de cercar un narrador, a s'obra hi ha un narrador, és es mateix monjo o ermità o frare que conta s'història i tenia molta dificultat per donar versemblança an aquest personatge. És a dir, versemblança vull dir que paresqui, no vull dir real sinó creïble. Que es lector quan llegeix sa novel·la pensi pot haver existit aquest personatge, podria haver existit. Havia d'inventar un frare de finals de segle XIX o començaments de segle XX, l'havia d'inventar. Tenia s'avantatge, jo no n'havia conegut cap de frare de finals des segle XIX i començaments des segle XX, però es lector tampoc. O sigui podia jugar amb aquesta cosa. Però, per donar aquesta idea de versemblança, jo vaig llegir (jo què sé quants de llibres vaig llegir) llibres de pietat, llibres d'oració, llibres que podria llegir un frare d'aquella època. No perquè tot això hagués de sortir a sa novel·la, sinó per poder trobar es to. Hi havia de trobar un to narratiu perquè tengués un aire de verosimilitud. I vaig llegir tots aquests llibres que no me varen servir ni per citar, ni per fer-ne ús directe d'aquestes lectures a dins es text. Però sí que me donaven com una atmosfera; és a dir, jo me donava compte que amb tot allò jo era capaç de crear aquella atmosfera que jo volia crear. Una atmosfera culpabilitzada, amb sentiment de culpa, però a la vegada d'hedonisme, de seducció, de sentiment d'injustícia. Perquè (allò que te deia an es començament) escrivia *La dama de les boires* pensant com un homo tan culte, tan preparat i tan intel·ligent, tan d'una família on s'educació ha estat sa norma i ha tengut educadors... després és capaç de destruir d'una forma brutal tota sa gent que s'hi acosta o tota sa gent que l'estima o que estima o que se creuen que l'estimen. I aquí hi ha un altre missatge cap a s'actualitat o que se venen, que se venen per fam, per misèria, per pobresa. Hi ha alguns moments que ho diu an això, s'han venut per misèria o per pobresa, doncs això marca. Encara que t'hagis venut, això també té una projecció a s'actualitat, encara que t'hagis venut per pobresa, per misèria, per fam perquè estaves que te mories de fam. Encara que t'hagis venut

per això, que això ho podies justificar, sempre en quedaràs marcat per aquest fet. I és es fet de sa nostra Mallorca actual: sa Mallorca agrícola, sa Mallorca rural, sa Mallorca preturística. Era una Mallorca de gent pobra, això no mos enganem, no ho hem d'idealitzar. Podem idealitzar que sa naturalesa estava més bé... això sí. Però sa vida de sa nostra societat era una vida duríssima i injusta. I això és el que vull mostrar en certa manera.

🕒 **Diríem que allò més original és com tracta el narrador. Perquè, per exemple, de George, la narradora escriu la carta des de la seva pròpia tomba.**

Sí, jo ho vaig fer a posta a això. Ho veig com una novel·la no té perquè ser realista. És a dir, algun crític, amb molta amabilitat i amb molta gràcia, va dir que un dels personatges que més li interessaven era es carter (que no sap on va) i que va allà a xerrar amb una morta. Això me va venir s'idea perquè jo vaig participar (és vera allò que cont an es començament. S'Arqueològica Lul·liana que dona un poc s'aire de cosa anacrònica i de... i me sap greu perquè jo ho som de s'Arqueològica Lul·liana i sa gent que ho du me l'estim molt, però és ver, és una institució que té com un aire anacrònic, pintura no ho és gens ja però almanco sa fama com a... allà uns senyors que hi van i discuteixen de coses i parlen de temes un poc rancis...) I bé, en aquesta ocasió, s'Arqueològica va organitzar una taula rodona sobre George Sand, sobre s'estada de George Sand i Chopin i m'hi van convidar. I hi havia en Tomeu Barceló a sa mateixa taula (que ja és mort, fa un grapat d'anys i que era professor d'aquesta casa), després hi havia en Guillem Rosselló Bordoy també i no sé qui més, i jo. I bé, passat es temps vaig començar a escriure (passat poc temps vaig començar a escriure) *La dama de les boires*, perquè, d'aquella taula rodona, vaig dir: «en podries fer una novel·la». I va sortir sa novel·la.

🕒 **I per què trià narradors tan diferents en cada obra?**

Són tres novel·les que estan molt distanciades una de s'altra. Vull dir que passen molts d'anys una de s'altra. Ara les ajuntam perquè tenen uns trets en comú. Aquests trets que tu dius i és ver, els tenen. Però com a arquitectura narratives cada una d'elles és molt distinta. A mi me segueix agradant molt fragments de cada una d'elles, però per mi sa que més m'interessa és *Tigres*. En canvi *George*, per exemple, hi va haver un moment que me vaig trobar un tema que... vaig dir: «mem si seràs atrevit o no», i és tornar a descriure es pas pes

torrent de Valldemossa quan ella ha anat a comprar medicines i ha anat a comprar coses, perquè Chopin està malalt i els fa aquesta tempestat immensa que descriu ella a *Un hivern a Mallorca*, que és es millor fragment d'*Un hivern a Mallorca*. I jo vaig dir: «I tu, ets capaç d'escriure aquesta escena d'una altra manera?» Sempre se la comparà, per tant, tu li has de donar una altra força, ha de tenir una força. Si no la té, sempre estarà per davall de s'altre i has de fer lo possible perquè tengui aquesta... Jo crec que la té, és a dir, jo vaig intentar que la tengués. A mi, m'agrada molt quan arriben banyats i plens de fang i totalment bruts i mig morts, que Chopin ja se pensa que veu es fantasmes d'ells, d'ella... no pensa que sigui [...] pensa que ja són morts i que vénen es fantasmes, i a més ell, aquest dia ha compost es preludi número 15, es famós preludi, es de sa gota d'aigo, que hi ha tota una discussió llavò que jo la trob interessantíssima, que això sí que està recuit a sa seva biografia. És a dir, ella li diu que ha aconseguit una harmonia imitativa perquè ella que és una dona que està seduïda per sa bondat de sa naturalesa i per sa perfecció de sa naturalesa, li diu: «Tu has estat capaç, amb sa teva harmonia d'aquest preludi, tu has estat capaç d'imitar a sa naturalesa». I ell s'enfada molt. Ell diu que un artista no imita sa naturalesa, un artista manipula i recrea i fa lo que vulgui amb sa naturalesa, però manco tot, manco imitar-la. I ell li diu que això no és harmonia... Perquè ella parlava d'harmonia imitativa, i ell li diu que no. I jo trob que això és molt maco que se plantegi que diu coses an es artistes, a s'escriptor, a mi... me diu moltes coses. I crec que a altres artistes que no siguin literats també; és a dir, no imitam sa naturalesa, sinó que mos deixam abeurar per sa naturalesa o per s'entorn o per lo que sigui, i de tot allò llavò en surt lo que en surt. Hi ha una frase de Sting, que és aquest músic que en una ocasió li feien una entrevista, i deia una cosa preciosa: «Jo no he inventat res, jo he fet veure lo que he trobat però quan ha passat per mi, ha tornat una altra cosa». I això jo trob que és molt guapo²⁶.

---

26 L'enregistrament de l'entrevista pertany a la pista 1

7. Bibliografia

- ⌚ ABELLAN, Joan; BALLART, Pere; SULLÀ, Enric. 1997. *Introducció a la Teoria de la Literatura*. Editorial Angle. Manresa.
- ⌚ ALZAMORA, Sebastià. 1998. *L'escriptura del foc*. Lleonard Muntaner, Editor. Palma (Mallorca).
- ⌚ BAL, Mieke. 1990. *Teoría de la narrativa (una introducción a la narratología)*. Ediciones Cátedra, S.A. Madrid.
- ⌚ BARCELÓ, Xavier. 2007. «La dama de les boires i George. El perfum dels cedres. L'Arxiduc i George Sand, redux». *Journal of Catalan Studies*. 19-34.
<<https://www.youtube.com/watch?v=QZh5mp3CFTc>> [consulta: 10/04/2015].
- ⌚ CABALLÉ, Ana. 2014. Conferència «George Sand: la vida que eligió vivir». Fundació Juan March. [en xarxa]. <<https://www.youtube.com/watch?v=C983M60XdYg>> [consulta: 18/05/2015].
- ⌚ COLOM i PALMER, Mateu. 2000. *Catalina Homar. Història d'una passió*. Miquel Font, Editor. Palma.
- ⌚ DONAT, Francesc. 1996. *L'Arxiduc i el criat*. Miquel Font, Editor. Palma.
- ⌚ GELI, Carles. 2007. «Gabriel Janer Manila gana el Ramón Llull con una novela sobre un banquero “tenebroso”». *El País*. [en xarxa].
<http://elpais.com/diario/2007/02/02/catalunya/1170382052_850215.html> [consulta: 10/05/2015].
- ⌚ GONZÁLEZ, Miguel Ángel. 2012. «El archiduque desmitificado». *Mennta*. [en xarxa].
<<http://mennta.es/2012/06/02/el-archiduque-desmitificado/>> [consulta: 20/05/2015].
- ⌚ GRAELLS, Guillem-Jordi. 1972. «La narrativa de Gabriel Janer entre la rebel·lió i la impotència». *Serra d'or* 157. 39-41.
- ⌚ JANER MANILA, Gabriel. 1987. *La dama de les boires*. Plaza & Janés Editores. Barcelona.
- ⌚ JANER MANILA, Gabriel. 2002. *George. El perfum dels cedres*. Columna Edicions. Barcelona.
- ⌚ JANER MANILA, Gabriel. 2007. *Tigres*. Editorial Planeta. Barcelona.

- ⌚ JANER MULET, Maria de la Pau. 1993. «La narrativa catalana a Mallorca a partir dels anys 70». *Zeitschrift für Katalanistik* 6. 37-55.
- ⌚ JOAN I TOUS, Pere. 2002. «La dama de les boires (1987), de Gabriel Janer Manila». *El Pont Blau*. [en xarxa]. <http://elpontblau.com/htm/manila_protog.htm>. [consulta: 25/05/2015].
- ⌚ LLOMPART, Josep M^a. 1987. «La trajectòria literària de Gabriel Janer Manila». *Lluc* 739. 23-25.
- ⌚ LOPES, Ana Cristina M.; REIS, Carlos. 1996. *Diccionario de narratología*. Ediciones colegio de España. Salamanca.
- ⌚ OLIVARES, Joan. 2012. «Les nostres hores». [en xarxa]. <<http://otos3.blogspot.com.es/2012/05/les-nostres-hores.html>> [consulta: 3/04/2015].
- ⌚ PONS, Damià. 1990. Pròleg d'*Els Alicorns*. Editorial Moll. Palma.
- ⌚ RICARDO, Xulio. (sense any). «Gabriel Janer Manila».

Associació d'Escriptors en Llengua catalana.

[en xarxa]. <<http://www.escriptors.cat/autors/janermanilag/index.php>> [consulta: 20/04/2015].

- ⌚ RIERA, Carme. 2014. «Conferència “s'Arxiduc, referent de l'imaginari illenc”». Real Academia mallorquina de estudios históricos. [en xarxa]. <<http://balearidesdigital.com/bdvs01/wordpress/wp-content/uploads/2014/03/20140207-conferencia-C-Riera.pdf>>. [consulta: 20/04/2015].
- ⌚ RIERA, Carme. 2015. Exposició «Jo, l'Arxiduc. El desig d'anar més lluny». Casal Sollerí. Palma.
- ⌚ ROSSELLÓ BOVER, Pere. 2003. «George o el joc de les ambigüitats». *El Mirall* 144. 20-21.
- ⌚ ROSSELLÓ BOVER, Pere. 2007. «Les metamorfosis de la realitat entorn de les darreres novel·les de Gabriel Janer Manila». *Serra d'Or* 575. 34-40.
- ⌚ S.A.²⁷ 2007a. «El mallorquí Gabriel Janer Manila guanya el primer Premi Ramon Llull concedit a Andorra». *Vilaweb*. [en xarxa]. <<http://www.vilaweb.cat/noticia/2256577/20070201/mallorqui-gabriel-janer-manila-guanya-primer-premi-ramon-llull-concedit-andorra.html>> [consulta: 10/04/2015].

---

²⁷ S'ha decidit que “S.A.” significa sense autor.

- ⌚ S.A. (sense data)b. «Condició social de la dona al llarg dels segles XVIII, XIX i XX». Institut Montilivi. [en xarxa].
<<http://www.iesmontilivi.net/arees/Ciencies%20Socials/web/2Bat/HistoriaComuna/apunts/00General/condiciodona.pdf>> [consulta: 10/04/2015].
- ⌚ S.A. 2007c. «Gabriel Janer, escriptor: “La meva actitud és de lluita per fer la volta on sigui possible”». *Diari de Balears*. [en xarxa].
<http://www.iec.cat/recull/ficheros/2007/02_feb/h7682.pdf> [consulta: 15/05/2015].
- ⌚ S.A. 2007d. «Gabriel Janer Manila publica *Tigres* en castellano, Premio Ramón Llull 2007». *Terra*. [en xarxa].
<<http://noticias.terra.es/2007/genteycultura/0912/actualidad/gabriel-janer-manila-publica-tigres-en-castellano-premio-ramon-llull-2007-00.aspx>> [consulta: 16/04/2015].
- ⌚ S.A 2011e. «Tertúlia literària amb Gabriel Janer Manila i Enric Lluch moderada per Diego Gómez». Edicions Bromera. [en xarxa].
<<https://www.youtube.com/watch?v=QZh5mp3CFTc>> [consulta: 12/04/2015].
- ⌚ S.A. 2014f. «Entrevista a Gabriel Janer Manila». Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. [en xarxa].
<<https://www.youtube.com/watch?v=mKAu1GnbqyY>> [consulta: 5/04/2015].
- ⌚ SBERT, Miquel. 1987. «*La dama de les boires*». *Lluc* 739. 28-30.
- ⌚ URREIZTIETA, Esteban. 2013. «El magnate del silenci». *El Mundo*. [en xarxa].
<<http://www.elmundo.es/elmundo/2013/03/08/baleares/1362746009.html>> [consulta: 9/04/2015].